

Araştırma Makalesi/ Research Article

Lozan'da İktisadi Bağımsızlık Mücadelesi ve İzmir Kamuoyu

Derya Genç Acar*

(ORCID: 0000-0003-1145-6911)

Makale Gönderim Tarihi
17.10.2024

Makale Kabul Tarihi
13.02.2025

Atf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Genç Acar, D., "Lozan'da İktisadi Bağımsızlık Mücadelesi ve İzmir Kamuoyu", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10/1 (Mart 2025): 451-494.

APA: Genç Acar, D. (2025). Lozan'da İktisadi Bağımsızlık Mücadelesi ve İzmir Kamuoyu. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10 (1), 451-494.

Öz

I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren Lozan Barış Antlaşması, 24 Temmuz 1923'te İsviçre'nin Lozan kentinde imzalanmıştır. Antlaşma için yapılan konferansta kapitülasyonlar, borçlar ve savaş tazminatının tartışıldığı ekonomik meseleler barışın önündeki en büyük engel olmuştur. Yaklaşık üç yüz yıllık meselelerin çözümü için diplomasi savaşı verilmiştir. Ekonomik sorunlarda uzlaşamamasının en önemli nedeni müttefik güçlerin yeni dönemde yarı sömürge bağlarını devam ettirmek istemeleridir. Özellikle kapitülasyonlar ve Osmanlı borçları birçok devleti yakından ilgilendirdiği için sert tartışmalara neden olmuştur. Bu süreçte basın kamuoyu oluşturmada ve yönlendirmede önemli bir görev üstlenmiş; konferans boyunca Türkiye'nin meşru haklarını tüm dünyaya duyurmaya çalışmıştır.

İzmir, Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlandırıldığı kenttir. Barış Konferansı, kent ve kentli için ayrı bir yer teşkil etmektedir. Kurtuluş sonrasında büyük bir

* Öğr. Gör. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Rektörlük, Türkiye, drygncacar@hotmail.com.

Lecturer, Ph. D., Aydın Adnan Menderes University, Rectorate, Türkiye.

yangın yaşayan kent için konferansın anlamı hem işgal ve sonrasında yaşadığı yıkımın hesabının sorulması hem de kapitülasyonlar vasıtasıyla kenti sömüren düzenin devam edip etmeyeceği sorularının cevaplanması bakımından önemlidir. Bu açıdan İzmir basını ekonomik gelişmelerle ilgili yaşananları yakından takip etmiş; İzmir kamuoyunu bilgilendirmiş aynı zamanda yönlendirmiştir. Bu çalışmada Lozan Barış Konferansı'nın yapıldığı dönemde İzmir'de yayın hayatına devam eden ve günümüze ulaşan gazeteler aracılığıyla mali ve iktisadi alanda gündeme getirilen konu başlıklarını ve bu konuların nasıl yorumlandığını haberler ve makaleler üzerinden değerlendirilecektir. Çalışmada Ahenk, Sada-yı Hak, Türk Sesi ve Şark gazeteleri taranmıştır.

Yeni Türk devletinin ulusal varlığını kabul ettirme mücadelesi verdiği Lozan Barış Konferansı ile ilgili yapılmış çalışmalar daha çok İstanbul basınıyla sınırlıdır. İstanbul'dan sonra Anadolu'nun en önemli ekonomik ve kültür merkezi olan İzmir'de ekonomik sorunların çözümü aşamasında basının konuya yaklaşımını görmek başka bir bakış açısı sunması bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Lozan Barış Konferansı, İzmir, basın, gazete, kamuoyu, Ahenk, Türk Sesi, Sada-yı Hak, Şark.

The Struggle for Economic Independence in Lausanne and Public Opinion of İzmir

Abstract

The Lausanne Peace Treaty, which ended World War I, was signed on 24 July 1923 in Lausanne, Switzerland. At the conference held for treaty, economic issues such as capitulations, debts and war compensation were discussed and were the biggest obstacles to peace. A war of diplomacy was waged to resolve nearly three hundred year old issues. The most important reason for not reaching an agreement on economic problems is that the allied Powers want to continue their semi-colonial ties in the new period. Especially the capitulations and Ottoman debts caused harsh debates as they closely concerned many states. In this process, the press played an important role in creating and directing public opinion; during the conference they tried to announce Turkey's legitimate rights to the whole world.

İzmir is the city where the War of Independence ended with victory. The Peace Conference constitutes a special place for the city and its citizens. The meaning of the conference for the city, which experienced a great fire after the liberation, is important in terms of both accounting for the occupation and subsequent destruction and answering the questions of whether the order that exploits the city through capitulations will continue. In this respect the İzmir press closely followed the economic developments; İzmir informed and guided

the public at the same time. In this study the topics that were brought to the agenda in the financial and economic fields through the newspapers that continued to be published in İzmir during the time of the Lausanne Peace Conference and how these issues were interpreted will be evaluated through news and articles. In the study Ahenk, Sada-yı Hak, Türk Sesi and Şark newspapers were scanned.

Studies on the Lausanne Peace Conference, where the new Turkish state struggled to establish its national existence are mostly limited to the Istanbul press. It is important to see the press’s approach to the issue during the solutions of economic problems in İzmir, which is the most important economic cultural center of Anatolia after İstanbul, as it offers another perspective.

Keywords: Lausanne Peace Conference, İzmir, press, newspaper, public opinion, Ahenk, Türk Sesi, Sada-yı Hak, Şark.

Giriş

I.Dünya Savaşı sonunda Paris Barış Konferansı’nda bir araya gelen itilaf güçleri mağlup devletlere en ağır şartlarda antlaşmalar imzalatırdı. Osmanlı Devleti’nin payına düşen Sevr Barış Antlaşması’ydı. Böylece itilaf bloğu “Doğu Sorunu” adını verdikleri Osmanlı İmparatorluğu’nun tasfiyesi ve paylaşılması meselesini hallettiklerini varsayıyorlardı. Sevr Barış Antlaşması, Millî Mücadele’nin başlamış olması ve TBMM tarafından reddedilmesi dolayısıyla hiçbir zaman yürürlüğe girmede.

Mustafa Kemal Paşa önderliğinde üç yıl boyunca büyük fedakârlıklarla sürdürülen Millî Mücadele İzmir’in kurtuluşuyla başarıya ulaşmış, Yunan işgali sona ermiştir. 11 Ekim 1922’de imzalanan Mudanya Mütarekesi ise barışa bir adım daha yaklaşıldığını sağlamıştır. Daha sonra dünya kamuoyunun tüm dikkati barışın yapılacağı yere ve zamana çevrilmiştir. TBMM ve Mustafa Kemal Paşa konferansın İzmir’de toplanmasını istiyordu. Bu fikrin temelinde kazanılan zaferin özgüveni ile ev sahibi olarak görüşmeleri yürütmek; aynı zamanda uzak bir coğrafyadaki Türk heyeti ile yaşanabilecek iletişim zorluklarını ortadan kaldırılabilmek yatıyordu. Ancak İngiltere İzmir’in Türk hakimiyetinde olmasından dolayı TBMM hükümetinin konumunun güçlenmesini istemiyordu. Sonuçta tarafsız olduğu için İsviçre’nin Lozan kenti

seçilmiştir.¹ Konferansın yapılacağı yer belirlendikten sonra sıra Türk heyetinin kimlerden oluşacağına gelmişti. Herkesi meraklandıran bu konu son derece önemliydi. Nitekim konferans sadece Türkiye ile Yunanistan arasındaki meseleleri halletmek üzere toplanmıyordu. Barış konferansı Türkiye ve müttefikler arasında I. Dünya Savaşı'nı sonuçlandıracak antlaşmayı hazırlayacaktı. Dolayısıyla heyette yer alacak diplomatların savaş meydanlarında kazanılan başarıyı siyasi olarak tamamlayabilecek nitelikte olması gerekiyordu. Mustafa Kemal Paşa tam bağımsızlık için mücadele edecek heyeti, özellikle de bu heyetin başkanını bizzat seçmeyi uygun görmüştü.² Böylece Mudanya'da Türkiye'yi en iyi şekilde temsil eden İsmet Paşa baş delege olarak seçildi. İsmet İnönü'nün yanında Dr. Rıza Nur ve Hasan Saka ikinci ve üçüncü isim olarak yer aldılar. Ayrıca çok geniş bir danışmanlar grubu oluşturuldu. Celal Bayar, Zekai Apaydın, Lemi Saltık, Zülfü Tigrel, Münir Ertegün, Hikmet Bayur, Tevfik Bıyıklıoğlu, Şükrü Kaya ve Fuat Ağralı gibi birçok uzman bu heyette bulunuyordu.³ Delege seçiminin ardından konferansta izlenecek yolu belirlemek üzere 14 maddelik bir talimat hazırlandı. TBMM, Misak-ı Milli'nin gerçekleştirilmesi için bağımsızlığı kısıtlayan hiçbir dayatmanın kabul edilmemesini istiyordu. Özellikle kapitülasyonlar meclisin kırmızı çizgisi sayılıyordu. Öyle ki heyete kapitülasyonlar konusunda anlaşmazlık olması halinde konferansı terk etme yetkisi dahi vermişti. İlgili 8.madde şöyleydi: "Kapitülasyonlar kabul edilemez, görüşmeleri kesmek gerekirse gereken yapılır."⁴

Barış Konferansı'nda Osmanlı borçları meselesi diğer bir önemli sorundu. Osmanlı Devleti'nin 1853 Kırım Savaşı'yla başlattığı borçlanma

¹ Sevtap Demirci, *Belgelerle Lozan*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2011, s. 62. Mustafa Kemal Paşa da konferansın İzmir'de olmasını çok istiyordu. Konferansı yakından takip edebilmek, delegelerle istediği zaman görüşebilmek ve Türk heyetine gerekli talimatları zamanında verebilmek istiyordu. Bu konuda Paris ve Roma temsilciliklerine birtakım talimatlar vermiş; ancak bu talep kabul edilmemişti. Salahi Sonyel, *Lozan'da Türk Diplomasisi*, Belleten Cilt: XXXVIII, Sayı: 149, (Ocak 1974'ten ayrı basım), TTK Yayınları, Ankara 1974, s. 42.

² Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2023, s. 484-485; Mehmet Gönlübol, Cem Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1974, s. 53.

³ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, ???1998, s. 283.

⁴ Demirci, a.g.e., s. 60-61; Salâhi Sonyel, *Gizli Belgelerle Lozan Konferansı'nın Perde Arkası*, TTK Basımevi, Ankara, 2006, s. 28.

süreklilik kazanmış geçen yılların ardından faizleri dahi ödenemez bir duruma gelmiş, batılı devletler alacaklarını tahsis etmek üzere Duyun-u Umumiye İdaresi’ni (Genel Borçlar İdaresi) kurmuşlardı.⁵ Bu kurum alınan borçlar karşılığında devletin gelir kaynaklarını ipotek altına alması nedeniyle Lozan Barış Konferansı’nın en önemli tartışma başlıklarından biri oldu. Türklerin konferanstaki öncelikli amacı, 1914 yılında 140 milyon lirayı aşan muazzam borcun Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayrılan devletlerce paylaşılmasıydı. Borç taksimi sonrasında Türkiye, kendi payına düşen borcu maliyesini felce uğratmayacak uzun vadeli bir programla ödemeyi planlıyordu. Bu bağlamda yeni devlet için Lozan, yeni bir başlangıç için önemli fırsattı. Ancak büyük bir borç yükü ülkeyi zora sokabilirdi ve bu kabul edilebilir bir şey değildi.⁶

Barış konferansında mali meselelerin üçüncü başlığı ise savaş tazminatı sorunuydu. Yunanistan hem işgal sırasında hem de Anadolu’dan çekilirken büyük bir yıkım yaratmış; Batı Anadolu adeta küle dönmüş, yüzbinlerce insan evsiz barksız kalmıştı. Yaklaşık dört milyon altın olduğu hesaplanan savaş tazminatı büyük bir mali sorundu.

Konferansın İlk Dönemi

Lozan Barış Konferansı’nın 13 Kasım 1922 tarihinde açılması planlanmış; ancak açılış 20 Kasım 1922 tarihine ertelenmişti. Konferans ertelenince Fransa Başbakanı Raymond Poincare İsmet İnönü’yü Paris’e davet etti. İsmet Paşa Fransız başbakanın davetini kabul ederek 15 Kasım 1922 günü Paris’e geldi; konferans öncesi

⁵ Osmanlı İmparatorluğu’nun yaptığı borçlanmalar iki türlüydü. Bunların bir kısmı “Muharrem Kararnamesi”e dahil edildi: 38 milyon tutan “Unifie” ile 12 milyon lira tutan “Lots Turques” ikramiyeli demiryolu tahvilleri. Diğer borçlar kararname dışındaki borçlardı ve Fransa’dan alınmıştı. Bu tahvillerin yüzde doksanı Fransız tebaası elindeydi. Duyun-u Umumiye idaresi, Muharrem Kararnamesi dışındaki borçlara ateşkesten beri hep Fransız frangı ile mahsuben faiz ödemişti. Muharrem Kararnamesi’ndeki borçlar İngiliz sterliniyle ödendiği için diğer borçların da İngiliz sterlini olarak ödenmesi isteniyordu. Antlaşmada buna dair bir madde yoktu. Bizim teklifimiz, Muharrem Kararnamesi içinde ve dışında bulunan bütün borçlanmaların faizini Fransız frangı olarak vermektir. Türkiye doğrudan tahvil sahipleriyle de görüşerek çözmek istiyordu. Ali Naci Karacan, *Lozan*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010, s. 320-321.

⁶ Demirci, a.g.e., s. 56. 1894’ten 1914’e kadar yeni borçlanmalar yapıldı. 70 yıl içerisinde devlet hazinesine 220 milyon lira para girdi 170 milyon lira kasadan çıktı. Savaş başladığı zaman devletin borcu 140 milyon lirayı aşmış bulunuyordu. Karacan, a.g.e., s. 330.

birtakım temaslarda bulundu. İsmet Paşa üç gün süren Paris ziyareti sırasında Fransa Başbakanı Poincare, Fransız Parlamentosu Dışişleri Komisyonu Başkanı Franklin Bouillon ve Harbiye Nazırı Painleve ile görüştü. Osmanlı borçları, kapitülasyonlar ve yabancı okullar gibi birçok sorunun gündeme getirildiği bu görüşmelerde, kapitülasyonlar ve borçlar meselesinde Fransa'nın son derece olumsuz bir tutum içerisinde olduğunu gördü. Hatıralarında Poincare'in sistemin devamını istediğine dair niyetini şöyle anlatıyordu:

“Poincare ile konuşmamızın asıl önemli noktasına, kapitülasyonlar sorununa geldim. Ona kapitülasyonları kaldırdığımızı söyledim. Kapitülasyonların antlaşmada yeri olmayacaktır” dedim. Poincare bu konuda olumlu yanıt veremiyor, kapitülasyonların ‘eski antlaşmalara bağlı olduğunu’ ticari ve mali kapitülasyonlar için bir çözüm yolu bulunacağını’ söylüyor; adli kapitülasyonlar için net olamıyor kaçamak konuşuyor bir intikal devrinden bahsediyordu.”⁷

İnönü, daha sonra birçok yerde kapitülasyonlar meselesinin barış konferansını zora sokacağını dile getirmişti. Hatta Türk dostu olarak tanınan Franklin Bouillon ve Fransa Savunma Bakanı Paul Painleve’e “Her konu çözüme kavuşsa da yalnız kapitülasyonlar konusu askıda kalsa, yine barış olmayacaktır. Onun için, konferansta, kısa bir zamanda bütün sorunları ortaya koyup tartışmalıyız. Ne çözülebilir ne çözülemez o ortaya çıkmalı’. Eğer endişelerimde haklı olduğum anlaşılırsa, konferansı kesip memleketime gideceğim.”⁸ şeklinde düşüncesini açıklamıştı. Fransız politikacılar ise İsmet İnönü’ye zaman kazanması gerektiğini, Türk tezini müttefiklere uğraşa uğraşa, yıprata yıprata anlatması gerektiğini salık vermişlerdi.⁹

Lozan Konferansı 20 Kasım 1922 günü Mont Benon Gazinosu’nda düzenlenen bir törenle açıldı. Türkiye; İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya’nın içinde yer aldığı kalabalık bir grup devlete karşı haklarını savunacaktı. Harry Noward’ın hakiki bir Gordion düğümüne benzettiği barış konferansında çözülmesi gereken

⁷ İsmet İnönü, *Hatıralar*, C. 2, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987, s. 53-54.

⁸ İnönü, a.g.e., s. 55-56.

⁹ Alev Coşkun, *Diplomat İnönü Lozan (1922-1923)*, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 50.

türlü türlü meseleler vardı: Trakya, Ege Adaları, Boğazlar, Ekalliyetler, ekonomik ve iktisadi sorunlar bunların başında geliyordu.¹⁰

İsmet İnönü Lozan’da yepyeni bir dünyaya girmiş oldu. Adına “diplomasi” denilen çetrefilli ve karmaşık bu dünyada savaş artık masa başında yürütülecekti.¹¹ İnönü bu savaşa ilk adımını iç tüzük tasarısının adını değiştirmekle attı. Müttefik güçler iç tüzük tasarısının adını “Doğu İşlerine İlişkin Konferansın İçtüzük Tasarısı” olarak koymuştu. İsmet Paşa bu isme itiraz ederek “Lozan Konferansı’nın İç Tüzük Tasarısı” olarak değiştirilmesini istedi. Yapılan görüşmeler sonunda konferansın adı Lord Curzon’un önerisiyle “Yakın Doğu İşlerine İlişkin Lozan Konferansı” şeklinde adlandırıldı.¹² Konferansa Türkiye ile birlikte sekiz devlet görüşmeci olarak çağırılmış, ABD gözlemci statüsünde yer almıştı. Müttefikler adına liderliği İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon yapıyordu. Konferans çalışmaları 21 Kasım Uşi Şatosu Otelі’nin büyük salonunda başladı. Konuların üç ayrı komisyonda görüşülmesi kararlaştırıldı. Birinci komisyonda İngiltere Baş delegesi Lord Curzon başkanlığında sınırlar, boğazlar ve askeri meseleler; ikinci komisyonda İtalya delegesi Eugenio Camillo başkanlığında Türkiye’deki yabancıların tâbi olacakları hukukî rejime dair konular vardı. Ekonomik meseleler üçüncü komisyonun işiydi. Fransa Baş delegesi Camille Barrere başkanlığında toplanacak üçüncü komisyonda ekonomik ve mali konular ele alınacaktı.¹³

Yaklaşık 300 yıllık hesapların masaya yatırıldığı Lozan Konferansı’nın kuşkusuz en sorunlu alanı ekonomik ve mali işlerdi. Tarihsel nedenlerinin yanında konu sadece birkaç devleti değil, konferansa katılan/katılmayan çoğu devleti ilgilendiriyordu.¹⁴ Asıl sorunu Avrupa devletlerinin özellikle ekonomik ve adli ayrıcalıklarından vazgeçmek istememeleri teşkil ediyordu. Mustafa Kemal Paşa da konuya dair düşüncelerini açıklarken konferansın yüzyıllarca birikmiş hesapların görüleceği yer olduğunu söylüyor; bu kadar eski bu kadar karışık ve pis

¹⁰ Harry N. Howard, *Türkiye’nin Taksimi Bir Diplomasi Tarihi (1913-1923)*, TTK Yayınları, Çev: Salih Sabit Togay, Ankara, 2018, s. 361.

¹¹ Coşkun, a.g.e., s. 135.

¹² Seha L. Meray, *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar -Belgeler, Takım: I, C. I, Kitap: I, YKY, İstanbul, 2001, s. 7; Karacan, a.g.e., s. 85-86.*

¹³ Sonyel, *Gizli...*, s. 53.

¹⁴ Coşkun, a.g.e., s. 122.

hesapların içinden elbette o kadar basit ve kolay çıkılamayacağı öngörüsünde bulunuyordu.¹⁵

Barış konferansında taraflar farklı düşünce yapısı içindeydiler. Türk heyeti muzaffer bir askeri başarı ile konferans masasına gelmişti ve kendine oldukça güveniyordu. İtilaf güçleri ise Türk tarafına I. Dünya Savaşı'nın kaybedeni gözüyle bakıyordu. Yani Yunanlılarla savaş başkaydı Avrupa'nın yüzyıllardır elde ettiği haklar başkaydı. Türkler Yunanlılarla yaptığı savaşı kazanmıştı; ancak sonuç olarak I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmıştı. Ayrıca karşılıklı anlaşmalarla elde edilen hakların savaşla ilgisinin olmadığı düşünülüyordu. İkisini birbirine karıştırmamak gerekiyordu. Bu temel düşünce Avrupa devletlerini Sevr Antlaşması'na götürüyordu. Türkiye yeni barış düzenini milletlerarası hukuka dayandırmaya çalışırken; Batılı devletler Sevr Antlaşması'nın hala geçerli olduğunu iddia ediyor, görüşmeleri “fedakârlık” olarak görüyorlardı. Dolayısıyla iki tarafın esas aldığı ölçülerde temel farklar bulunuyordu. Söz konusu kapitülasyonlar olunca da “Türkiye'nin bağımsızlığını ve egemenliğini tanımaya” hemen hiç yanaşmıyorlardı.¹⁶

İktisat ve Maliye komisyonuna getirilen ilk konulardan biri kapitülasyonlardı. İnönü'nün deyimiyle fırtınadan önceki tatlı bir yel niteliğinde¹⁷ başlayan görüşmelerde İtilaf bloğu kapitülasyon sisteminin bağımsız bir devletin egemenlik haklarını kısıtladığını ve çağdaş hukuk anlayışına uymadığını kabul etmelerine karşın; karşılıklı antlaşmalarla yapıldığı gerekçesiyle kaldırılmasını onaylamıyor, şirketleri güvence altına alacak¹⁸ yeni bir sistem üzerinde duruyorlardı. Ayrıca Türkiye'de yerleşik gayrimüslim haklarının kabul edilmesini; yabancıların davalarına Avrupa'dan gelecek yargıçlar tarafından bakılmasını talep ediyorlardı.¹⁹ Yani ara bir dönem olmalıydı ve bu ara dönemde başka bir sistem yürürlükte kalmalıydı. Müttefik cephenin bu tezlerine karşı İsmet Paşa ülkesinde yaşayan yabancıların uluslararası hukuk prensiplerine göre yaşadıklarını ve gerekli güvencelerin sağlandığını öne sürüyor;

¹⁵ Atatürk, *Nutuk*, s. 498.

¹⁶ Coşkun, a.g.e., s. 87; Gönübol, Sar, a.g.e., s. 54.

¹⁷ 27 Kasım 1922

¹⁸ “Yabancıların bağlı olacakları yeni rejim” adı altında bir sistemle devam etmesini istiyorlardı.

¹⁹ Sonyel, *Lozan'da...*, s. 76; Coşkun, a.g.e., s. 124.

ekonomik bağımsızlığı kısıtlayan hiçbir sınırlamayı kabul etmeyeceklerini kesin bir dille ifade ediyordu.²⁰ Türkiye karşısında İngiltere ve Fransa’nın başını çektiği müttefik cephe kurulmuştu. Özellikle Fransızlar Osmanlı İmparatorluğu’nda en çok iş yapan şirketlere sahip oldukları için alacak-verecek ve ayrıcalıklar gibi meselelerde uzlaşmaz bir tavırla hareket ediyordu. Konuya dair İsmet Paşa Fransa’nın bu tutumuna dair şöyle bir çıkarımda bulunmuştu:

“Gerek Mösyö Poincare ile yaptığım konuşmada, gerek Lozan Konferansı’nda anladım ki, kapitülasyonlarla ilgili devletler Türkiye’de bunun kaldırılmasının Çin’e kadar bütün doğu milletlerini harekete geçireceği endişesindeydiler. Bu bakımdan bütün dünyayı saran egemenliklerinde bir gedik açılacağından ciddi surette sakınıyorlardı.”²¹

Konferansta yaşanan tüm bu gelişmeler gerek TBMM’de gerekse de basında tartışılıyordu. Yaklaşık sekiz aylık dönem boyunca Lozan Barış Konferansı basının baş gündem maddesi haline geldi. İzmir basını da ülkenin geleceğinin belirlendiği konferans boyunca gelişmeleri yakından takip etmeye kamuoyunu en doğru biçimde bilgilendirmeye gayret etti.

Lozan Konferansı ve İzmir Basını²²

İzmir basını önce işgalin daha sonra kentteki yangın ve ekonomik zorlukların etkisiyle çok zor zamanlar geçirmiştir. Basının bir kısmı işgal döneminde baskıya ve sansüre dayanamayarak kapanmak zorunda kalmış diğer kısmı tahrip olmuştu. İncelenen dönemde İzmir hemen tüm ekonomik faaliyetlerin yabancılar tarafından yürütüldüğü diğer bir deyişle kapitülasyonları en ağır biçimde yaşayan bir kentti. Yabancı şirketler kentin hemen tüm ekonomik kaynaklarını yağmalıyor buna karşın ürettikleri hizmetleri kente eşitsiz ölçekte dağıtıyor özellikle Türk kesimine pahalıya satıyorlardı. Kente adeta nefes aldırmayan bu şirketlerin düzen altına alınması gerekiyordu. Yunan ordusunun çekilmesinden sonra büyük yangınla sarsılan kent, yalnızca mekânsal olarak değil ekonomik olarak da çökmüştü. İzmir bir taraftan yangının

²⁰ Erkan Cevizliler, Seyhan Akbulut, “Lozan Barış Konferansı’nda Kapitülasyonlar Meselesi ve İsmet Paşa”, *Atatürk Üniversitesi, Atatürk Dergisi*, C. VIII, S.2, (2019), s.161-193) s. 169.

²¹ İnönü, a.g.e., s. 53.

²² Araştırma için İzmir Ahmet Piriştina Kent Arşivi’nde bulunan gazete koleksiyonundan yararlanılmıştır.

yarattığı ağır tahribatı onarmaya çalışırken diğer taraftan ekonomik darboğazın pençesine düşmüştü. İzmir'in kurtuluşu başta İngiltere olmak üzere işgalci güçler için "Doğu Sorunu"nun yeni bir aşamaya geçmesi anlamına geliyordu. Bu bakımdan İzmir için işgalden kurtulmak ne kadar önemliyse verilecek siyasi ve ekonomik mücadele de o kadar önemliydi.

İzmir basını Lozan Konferansı'na muhabir göndermemiş Anadolu Ajansı ve İstanbul basınından edindiği bilgiler ve Ankara'daki muhabirleri aracılığıyla süreci değerlendirmiş, haberler yayınlamıştır.²³ Basında barışın bir an önce gerçekleştirilmesi en büyük özlemdir; ancak geçilmekte olan tarihi eşikte hak edilenin alınabilmesi son derece hayati bir mesele olarak görülmektedir. Bu yüzden hükümetin konferans başlamadan evvel ki kararlı duruşu İzmir kamuoyunda olumlu karşılanmıştır.²⁴

Lozan Konferansı toplanıp mali ve ekonomik konuların gündeme gelmesine paralel olarak İzmir basınında da bu konuya dair yazılar çıkmaya başlamıştır. Elde edilen nüshalara bakıldığında basının üzerinde önemle durduğu konulardan birinin Yunanistan'ın ödemesi gereken savaş tazminatı olduğu anlaşılmaktadır. Konuya dair ilk yazılardan biri Sada-yı Hak gazetesi baş yazarı Mehmet Sırrı'ya aittir. Yazar, barışa olan özlem ve inancını belirtmekle birlikte Türkiye'nin sırtına yüklenmek istenen tazminat borcunu kabul edilemez buluyordu. Müttefiklerin Almanya'ya yakıp yıktığı yerlerin cezasını ödettilerken Yunanistan'a neden korumacı davrandıklarını soruyordu. Bu tavırlarının devam etmesi halinde Avrupa devletlerinin kendilerine hiç de şeref vermeyen "Çanların müdafisi, kundakçıların hamisi" unvanını alacağını belirtiyordu. Kendine medeni sıfatı veren Avrupa'nın haydut ve yangıncıların avukatı olmak zilletinden kurtulmak ister ve Yunanistan'ın bedel ödemesine razı olursa zaten sulhe kavuşulacak yolun yüzde doksan beşinin kat edilmiş olacağını da ekliyordu.²⁵

²³ Zeki Arıkan, "Lozan Barış Konferansı ve İzmir Kamuoyu", 70. Yılında Lozan Barış Antlaşması Uluslararası Semineri (1993), İnönü Vakfı Yayınları, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara, 1994, s. 94.

²⁴ Mehmed Şevki, "Sulh Yolunda Türk", *Ahenk*, 5 Teşrinisani 1922.

²⁵ Mehmed Sırrı, "Sulha Kavuşuyor muyuz?", *Sada-yı Hak*, 13 Kanunuevvel 1922.

Borçlar ve kapitülasyonlar meselesinin çıkmaza girdiği Aralık ayı ortalarında bütün eleştiri okları Fransa’ya çevrilmişti. Mehmed Sırrı Fransız gazeteci Kalod Farrer’in makalesinden alıntılar yaparak Fransız hükümetine rağmen sesini yükseltebilen aydınları adilane tavırlarından dolayı takdir etmiştir. Farrer’in cümlelerinden güç aldıklarını ekleyerek Türk dostluğunu kazanmanın önemini hatırlatmıştır.²⁶ Avrupa’nın adli kapitülasyonların devamına yönelik taleplerini Türk adalet sisteminin yetersizliği ve din farklılığına dayandırdığı o günlerde tepki niteliğinde bir yazı yazmıştı. Mehmed Sırrı eski sistem konusunda ısrar eden Avrupa devletlerine, kazanılan zaferin yalnız Yunanlıları kovmaktan ibaret olmadığına altını çizmiş, Türklerin dünyadaki mevcut ırklar içinde en adili olduğunu iddia ederek bunu anlamayan Avrupalılara tavsiyede bulunmuştu:²⁷

*“Adâlet isteyen, namusu ile gücenmek arzu iden, kavânîn ve nizâmât dâhilinde zahir terakki ve refah olmağı temenni eyleyen her ecnebi bilmelidir ki bu samimi emellerle memleketimizde geldiği zaman nemisâl adalet olan bayrağımıza sığınmak, onun için en gürültücü sefaret veya konsoloshanelerin müdahale ve iltimaslarından daha hayırlı, daha iyi ve müsemmir olur. İşte konferansta imtiyazatı ecnebiye mesaisini bir neticeye bağlamak isteyen Avrupa bu hakikati bilmeli ve memleketimizde yaşamak arzusunda düşen her Avrupalı da bunu ezber etmelidir.”*²⁸

1922 yılının sonu gelirken uzayan görüşmeler hayal kırıklığı yaratmıştı. Dünyanın her köşesinde olduğu gibi İzmir’de de barış dört gözle bekleniyor; ancak müttefikler adli alanda kendilerine ait olduklarını düşündükleri ayrıcalıkları terk etmek istemiyorlardı. İzmir basınında İsmet Paşa’nın Uteminat-ı Adliye-yi havi öneriyi reddetmesi kahramanca bir hareket olarak karşılanmış²⁹ her şeye rağmen barış umudu şöyle dile getirilmişti:

“İtiraf idelim ki hepimiz o kara gözlü sulhu bekliyoruz. Yalnız biz değil bütün dünyanın gözü önde beklemiş, nereden ve ne zaman `arzdidâr edeceğini` arıyor. Bütün işler sulhun imzalanmasına, bütün teşebbüsler sulhun kararlaştırılmasına bırakılmış fabrikasını inşaya hazırlanan

²⁶ Mehmed Sırrı, Dost Böyle Olur”, *Sada-yı Hak*, 17 Kanunuevvel 1922.

²⁷ Mehmed Sırrı, “Avrupa Bilmelidir Ki”, *Sada-yı Hak*, 19 Kanunuevvel 1922.

²⁸ Mehmed Sırrı, a.g.m.

²⁹ *Sada-yı Hak*, 22 Kanunuevvel 1922.

*sermayedar kasasını açmış para saçmak için sulhu bekliyoruz. Mağazasının çeşidini tamamlamağa tasmim iden ***³⁰ listesini yazmış siparişi vermek için *** sulha intizar ediyor, tarlasında hayvanlarını durdurarak düşünceye dalan çiftçi önündeki geniş ovayı baştan başa sürmek için sulhu gözetliyor hülâsa her göz sulha matuf, her kulak sulha müteveccih her ruh sulha meftûn!”³¹*

Yazının devamında yazar, İngiltere ve Fransa’nın bu özleme kulaklarını tıkadıkları gibi dünyayı velveleye vereceklerinden, türlü türlü dolaplar çevireceklerinden emin olduğu için savaş ihtimaline karşı her zaman hazırlıklı olmak gerektiğini hatırlatmadan edemiyordu.³²

Lozan’daki görüşmeler devam ederken Mustafa Kemal Paşa 14 Ocak 1923’ta Batı Anadolu gezisine çıktı. Gezideki tüm konuşmalarında ekonomik bağımsızlık vurgusu yaptı, kapitülasyonların kesinlikle kabul edilmeyeceği mesajını ilettili. 16/17 Ocak 1923 gecesi İzmit’te belli başlı gazetelerin başyazarlarının katıldığı bir basın toplantısı düzenledi. 25/26 Ocak 1923’ta Alaşehir’de halkla buluştu ve iktisadi zaferin kazanılmasının zorunluluğuna dikkat çekti.³³ 27 Ocak 1923 günü İzmir’e geldiğinde itilaf güçleriyle kriz hat safhadaydı. Önce Karşıyaka’da - Soğukkuyu- annesi Zübeyde Hanım’ın mezarını ziyaret etti. Daha sonra hükümet konağında şerefine verilen yemekte bir konuşma yaparak ekonomik tam bağımsızlık taleplerini hem ulusal hem de dünya kamuoyu ile yeniden paylaştı.³⁴

Gazi Paşa, İzmir’e dördüncü gelişi olan bu ziyaretinde Göztepe Köşkü’nde İzmir gazetecileriyle bir araya geldi. 30 Ocak akşamı gerçekleşen bu önemli toplantıda Anadolu, Ahenk, Sada-yı Hak, Şark ve Yeni Turan gazetelerinin başyazarlarını kabul ederek konferansın gidişatı ve yaşanan son gelişmelere dair düşüncelerini kamuoyuyla paylaştı. İzmir gazetecileri endişeyle takip ettikleri konferansın kesilip kesilmeyeceği, kesilmesi durumunda neler olabileceğini sormuşlardı. Gazi Paşa, durumun henüz netlik kazanmadığını belirtmekle beraber

³⁰*işareti gazetelerde yıpranma, arada kalma gibi sebeplerden ötürü okunamayan kelimeler için kullanılmıştır.

³¹ Halil, “Sulh Nerede Kaldı”, *Şark*, 23 Kanunuevvel 1922.

³² Halil, “Sulh Nerede Kaldı”, *Şark*, 23 Kanunuevvel 1922.

³³ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C. 2, TTK Basımevi, Ankara, 1997, s. 75-76.

³⁴ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, s. 84-85.

itilaf devletlerinin konferanstaki yaklaşımları göz önüne alındığında zihniyetlerinde pek bir değişiklik olmadığını, inat ve ısrarda devam ettiklerini belirtiyordu. Fransız ve İtalyanların adeta yarışarcasına Türkiye aleyhinde hareket etmelerini anlaşılmaz buluyor; Türkiye’nin ne pahasına olursa olsun tam istiklalini temin edecek bir sulh istediğini, gerçekleşene kadar da bu mücadeleyi devam ettireceklerini ekliyordu. Tekrar bir savaş olur mu sorusuna ise “Diplomasinin aciz kıldığı yerde tababetiyle askeri fa’âliyet başlar.”³⁵ şeklindeki yanıtı Türk halkının her şeyi göze aldığını anlatmaya yetiyordu. Gazi Paşa’nın önemle üzerinde durduğu diğer bir konu BMM temsilcilerinin eski Osmanlı bürokratlarıyla karıştırılmaması gerekliliği idi. BMM temsilcilerinin eski Babıalı ileri gelenleri ile bir tutulmak istenmesinin mutlaka yanlış olacağını, şimdiye kadar bütün dünyanın şahit olduğu olayların bunun en açık delili olduğunu ifade ederek; “Yeni Türkiye ileri gelenleri miskin ve vehimli (kuruntulu) değildir. Kendini bildiği gibi, karşındakilerin de yapabileceğini dikkate alır.”³⁶ uyarısını yapıyordu.

Ocak ayının sonlarına yaklaşıldığında iktisadi ve mali konularda anlaşmaya varılamayacağı ve konferansın sonuçsuz kalacağı iyice belli olmuştu. Ankara hükümeti olası bir savaş ihtimaline karşı bir taraftan orduyu hazır hale getirmeye çalışmış diğer taraftan Trakya ve İzmir’e yönelik önlemler almıştı. İtilaf güçleri 31 Ocak’ta Türkiye’ye yeni bir “Sulh Projesi” sunmuştu. 161 maddelik metinde kapitülasyonlar kaldırılıyor ancak yabancı hakimlerin beş yıl Türk yargı sistemi içinde görev yapması öngörülüyordu. Aynı gün İzmir halkıyla buluşan Mustafa Kemal Paşa söz konusu bu projeyi gündemine almıştı. Konuşmasında İzmir’in iktisadi ve siyasi önemini belirtmiş; konferansa barış için gidildiği halde Batı dünyasının henüz Türk varlığını kabul bile etmek istemediklerinin altını çizmişti. Batılıların bu tavırlarına rağmen Türk devletinin istiklali tam bir barış için sonuna kadar mücadele edeceğini, bu uğurda her şeyi göze aldıklarını tekrarlamıştı.³⁷

Türk tarafı müttefik güçlere yanıtını 4 Şubat 1923’de karşı tasarı hazırlayarak verdi. Tasarıda kimi maddeler kabul edilmekle birlikte adli

³⁵ Halil Zeki, “Gazi Paşa ile Mülakatım”, *Şark*, 2 Şubat 1923; *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, s. 85-86.

³⁶ Gökovalı, Çelikkanat, İlhan, a.g.e., s. 153.

³⁷ *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, s. 93.

kapitülasyonların ülkenin milli hakimiyet ilkesine ters düştüğü bildirilmiş; mali ve ekonomik meselelerin sonra görüşülmek üzere anlaşmadan çıkarılması teklif edilmişti.³⁸ Müttefik güçler bu öneriyi reddetmiştir. İsmet Paşa ve Lord Curzon arasında yapılan görüşmeler sonuç vermeyince Barış Konferansı 4 Şubat 1923 günü kesintiye uğramıştır.

Lozan Barış Konferansı dağıldıktan sonra BMM müttefik güçlere hem gözdağı vermek hem de tedbir amacıyla İzmir Limanı ve İzmit Körfezini 1000 tondan ağır itilaf savaş gemilerine kapatmış, savaş gemilerinin bu limanları boşaltmalarını istemiştir.³⁹ Zaten aralık sonuna doğru Fevzi Paşa İzmir Vilayeti'ne, İzmir Mevkii Müstahkem Kumandanlığı'na ve I. Kolordu Kumandanlığı'na İzmir'deki kuvvetlerin takviye edilmesini, konferansın kesilmesi halinde birtakım tedbirlerin alınmasını emretmişti. Ancak özellikle İzmir Limanı'nın kapatılması Türkiye ile müttefik devletler arasında birtakım gerginliklere sebep olmuştur.⁴⁰ İngiltere ve Fransa TBMM'nin aldığı kararı kabul etmedikleri gibi Mondros'un hala geçerli olduğunu ve çekmeyeceklerini bildirmişler; yaşanacaklardan TBMM'yi sorumlu tutmuşlardı.⁴¹ Yaşanan liman krizi bir süre sonra diplomatik görüşmelerle çözüme kavuşturulabildi. Buna göre; İngilizler İzmir Limanı'ndaki harp gemilerini çekmeyi ve burada hafif bir kruvazör bırakmayı kabul etti. Fransız Hükümeti de İzmir Limanı'ndan savaş gemilerini çekmeyi kararlaştırdı. Böylece 7 Şubat 1923'te TBMM Hükümeti'nin bir notası ile başlayan İzmir Limanı krizi 27 Şubat 1923'te müttefik devletlerin 1000 tondan daha büyük gemilerini limanlardan çekmeleri ile barışçıl yollardan çözümlenmiş oldu.⁴²

Konferansın kesilmesiyle yurda dönen İsmet İnönü ilk iş olarak Mustafa Kemal Paşa ile Eskişehir'de buluştu. Mustafa Kemal Paşa'ya göre sulh ihtimali devam etmekteydi. İngilizlerin başını çektiği müttehit cepheyi dağıtmanın tek yolu önce İngilizlerle sorunları çözmek veyahut sonraya ertelemektir. Böylece İngilizler diğer ülkelerle fazla

³⁸ Sonyel, *Lozan'da...*, s. 85.

³⁹ Asaf Özkan, Hüseyin Kalemli, "Lozan Konferansı Sürecinde İzmir Limanı ve İzmit Körfezi Hadisesi", *Atatürk Dergisi*, C. 3, S. 2, 2014, s. 7. ss. 1-27.

⁴⁰ Özkan, Kalemli, a.g.m., s. 6, 8.

⁴¹ Özkan, Kalemli, a.g.m., s. 12.

⁴² İzmir Limanı ve İzmit Limanı meselesinin halledilmesi ile ilgili ayrıntılar için bkz., Özkan, Kalemli, a.g.m., s. 21-24.

ilgilenmeyecek ve müttehit cephedeki ülkelerin birliği bozulacak hatta belki İngilizlerden yardım bile görülebilecekti.⁴³ İsmet Paşa daha sonra Ankara’ya gitti. Mecliste uzun açıklamalar yaparak görüşmelerin neden kesildiğini hangi konular üzerinde tıkanıldığını anlattı. 27 Şubat-6 Mart tarihleri arasında devam eden oturumlarda mecliste şiddetli tartışmalar yaşandı. Muhafız kesim İsmet Paşa’nın üzerine düşeni yapmadığını, tavizler verdiğini ve barışı kaybettiğini söylemeye varan ağır ithamlarda bulundular.⁴⁴ Bütün bu gelişmelerle beraber devletin en yetkili makamı olarak Mustafa Kemal Paşa halka konferans sürecini anlatmaktan geri kalmadı. Milletın nabzını tutmak için tekrar İzmir’den hareket ederek Akhisar ve Balıkesir’e geçti. Akhisar’da Belediye’de ve Türk Ocağı’nda açıklamalarda bulundu. Konferansın kesilmesini karşı güçlerin Türkiye’nin müstakıl bir devlet olarak kabul etmek istememelerine bağılıyordu. Kapitülasyonlarda ısrar edilmesi bunun bir göstergesiydi. Türk milletini imha etmek isteyenlerin amacına ulaşamayacaklarını çünkü istiklalı tam ve bılakaydüşart hakimiyet için gerekirse yeni bir mücadeleye hazır olduklarını belirtti. İlimden fenden ve her türlü ihtiradı medeniyeden azami derecede faydalanarak çok çalışmak gerektiğini vurguladı.⁴⁵ Balıkesir’de de tam bağımsızlık vurgusu yaptı. Kapitülasyonlar meselesi bu bağımsızlığın önündeki en büyük engeldi ve Fransızlar bu konuda ısrar etmekteydi. Türkiye’ye sunulan sulh projesi tam bağımsızlığı gerçekleştirmekten uzak olduğu için kabul edilmemişti.⁴⁶

Bu ara dönemin en önemli gelişmelerinden biri de yabancıları kapitülasyonlardan faydalandırmamaktı. Ayrıca Türkiye’nin ekonomi politikalarını belirlemek ve dünyaya yeni devletin bağımsız ekonomi taleplerini iletme için 17 Şubat 1923’de İzmir’de bir İktisat Kongresi toplanması kararlaştırıldı. Türkiye’de her kesimden grubun katıldığı bu kongrede gerek İktisat Vekili Mahmut Esat Bozkurt gerek Atatürk gerekse de kongre başkanı Kazım Karabekir Türkiye’nin bağımsızlığı, egemenliği ve Türkiye’de yatırım yapmış olan yabancıların Türk kanunlarına tabi olmaları gerektiği üzerinde durarak iktisadi özgürlüğe

⁴³ İnönü, *a.g.e.*, s. 95-96.

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz., İnönü, *a.g.e.*, s. 97-99; Gönübol, Sar, *a.g.e.*, s. 58.

⁴⁵ Şark, “Paşamız Akhisar’da”, 7 Şubat 1923.

⁴⁶ Atatürk’ün..., s. 101.

vurgu yaptılar.⁴⁷ 4 Mart 1923'e kadar süren kongre sonunda "Misak-ı İktisadi" belgesi kabul edildi. İzmir İktisat Kongresi zamanlaması bakımından çarpıcıdır. Tam da Lozan Konferansı'nın kesildiği bir dönemde dünyaya mesaj vermiştir.

Dönem Lozan Görüşmeleri

Lozan Konferansı'nın II. dönemi 23 Nisan 1923 günü Uşi'de başladı. İkinci dönemde müttefik devletlerin baş delegeleri değişmiş; siyasi, mali ve iktisadi sorunların tartışıldığı komisyonlar komite haline dönüştürülmüştü. Yeni dönemde İngiltere'yi Sir Horace Rumbold, Fransa'yı Genaral Pelle, İtalya'yı ise Montagna temsil edecekti.⁴⁸ Komiteler şöyleydi: siyasi, arazi ve adli meselelerle ilgili birinci komiteye Sir Horace Rumbold; maliye ve sağlık konularının görüşüleceği ikinci komiteye Fransa baş delegesi General Maurice Pelle; iktisadi meselelerle ilgilenecek olan üçüncü komiteye ise İtalya baş delegesi Montagna'nın başkanlık etmesi kararlaştırılmıştı.⁴⁹

Türkiye'nin temsilcisi I. dönemde olduğu gibi İsmet Paşa'ydı. İsmet Paşa artık oyunun kurallarını kavramış deneyimli bir diplomat olarak görüşmeleri yürütecekti. İsmet Paşa, konferansa gitmeden önceki birkaç gününü İzmir'de geçirmişti. İzmir'de bulunduğu dönemde halkla bir araya geliyor zaman zaman açıklamalar yapıyordu. İzmir Belediye Salonu'nda yaptığı konuşmasında barış görüşmelerinin birinci dönemde olduğu gibi çok zorlu geçeceğinin altını çizmişti. Konuşmasının devamında Türk halkının bağımsız devlet olarak yaşama arzusuna saygı duyulması gerektiğini belirterek mali meselelerin ele alındığı projenin incelenerek ilgili devletlere iletilildiğini aktarmıştı.⁵⁰

25 Nisan'da olumlu bir havada başlayan Lozan Barış Konferansı'nda İngiltere'nin başını çektiği müttehit cephenin devam edip etmediği meselesi kamuoyunu oldukça meşgul ediyordu. İzmir basınının da merakla gözlemlediği bu konuyla ilgili olarak İsmet Paşa'nın stratejisi, müttefikler arasında bütünlüğü yaratan İngiltere ile sorunları halletmek

⁴⁷ Gönübol, Sar, *a.g.e.*, s. 59. Konuşmaların tam metni için bkz., Afet İnan, *İzmir İktisat Kongresi*, TTK Basımevi, Ankara, 1989, s. 57-69; 71-79; 86-90.

⁴⁸ Sonyel, *Gizli Belgelerle...*, s. 176.

⁴⁹ Demirci, *a.g.e.*, s. 162; Karacan, *a.g.e.*, s. 269-270; Sonyel, *Lozan'da...*, s. 99.

⁵⁰ *Vakit*, 17 Nisan 1923.

veya sonrasında ikili görüşmelere bırakmaktı. İngiltere'nin aradan çekilmesi sağlanabilirse müttehit cephe parçalanmış olacak böylece diğer ülkelerle süreci yönetmek daha kolay olacaktı.⁵¹

Bu stratejiyle görüşmelere başlayan İsmet Paşa, mali ve ekonomik meseleler söz konusu olduğunda ortamın yine çok gergin ve çatışmalı bir hal aldığını kavramakta gecikmedi. Fransa Türkiye'yi en çok uğraştıran devlet olmaya devam edecekti. Görünen oydu ki mali ve iktisadi meselelerin başında gelen kapitülasyonlar ve Osmanlı borçları ikinci dönemde de sert tartışmalara neden olacaktı. Kapitülasyonlar sorununun çözülemezliğinde söz konusu devletlerin ayrıcalıklı konumlarından vazgeçmek istememesi önemli bir nedendi. Kapitülasyonların kaldırılması durumunda yerine nasıl bir sistemin getirileceğinin belirsiz olması ise bu durumu iyice güçleştiriyordu. Ayrıca cevaplanması gereken çok soru vardı: Osmanlı borçları konusunda Türkiye'nin nasıl bir yükümlülük üstlenecekti? Bu borçların ne kadarını hangi para birimiyle ödeyecekti? Türkiye ve Yunanistan arasındaki tazminat meselesi nasıl halledilecekti? Özellikle Yunanistan'dan istenen savaş tazminatı sadece müttefikler ve Türkiye arasında değil Türk heyeti ve Ankara hükümeti başkanı Rauf Orbay ve İsmet İnönü arasında da gerginlik yaratıyordu. İsmet Paşa Yunanistan'ın ödeyemeyeceği ya da ödese bile çok uzun yıllara yayılacak olan tamirat bedeline karşılık Karaağaç'ı almak istiyordu. Tazminat meselesinde yapılacak fedakarlığın Türkiye'nin müttefiklerle ilişkilerini yumuşatacağını ve diğer iktisadi konularda kolaylık sağlayacağını düşünüyordu. Öte yandan ısrar edilmesi halinde Trakya'da başlayacak bir çatışmada Yunanistan'ın Müttefikler tarafından desteklenmesi ihtimali bulunuyordu ki bu da istenilen bir durum değildi. Hükümetin itirazlarına rağmen Mustafa Kemal Paşa bu konuda İsmet Paşa'yı destekliyordu.⁵²

Dünya kamuoyunun dikkatle takip ettiği konferansın ikinci döneminde kapitülasyonlar 27 Nisan'da görüşülmeye başlandı. İlk dönemde olduğu gibi en büyük zorluğu Fransızlar çıkarıyordu. Osmanlı'da yatırımların ve şirketlerin çoğunun Fransızlara ait olması nedeniyle Fransız şirketler eskiden sahip oldukları çıkarları ve imtiyazları kaybetmek istemiyorlardı. Yapılan tartışmalarda İsmet Paşa

⁵¹ İnönü, a.g.e., s. 96.

⁵² Gönübol, Sar, a.g.e., s. 60.

kapitülasyonların tüm yönleriyle kaldırılması taleplerini yineledi. Buna karşılık ABD temsilcisi Mr. Grew ve Fransa temsilcisi Pelle hükümetin tek taraflı kaldırmasını kabul etmeyeceklerini; yabancılara verilen hakların ancak yeni bir anlaşmayla değiştirilebileceği karşılığını verdiler.

Mayıs ayı sonunda kapitülasyonlar konusunda ilerleme kaydedilirken Yunanistan'ın ödemesi gereken tazminat meselesi çözüme kavuşturuldu. Buna göre Yunanistan Karaağaç karşılığında savaş tazminatı ödemeyecekti. İsmet Paşa'nın onayladığı bu formülle birlikte Trakya sınırı çizilmiş oldu. Tazminat meselesindeki uzlaşmayı barış yolunda önemli bir fedakârlık olarak gören İzmir basını, bundan sonra gündeme gelecek olan Osmanlı borçları ve kapitülasyonlar konusunda müttehit cephenin ileri gelenlerinden destek beklemekteydi.

Yunanistan'la tazminat sorunun halledilmesiyle birlikte Osmanlı borçları masaya yatırıldı. Osmanlı borçları ve bu borçların faizleri birinci dönemde olduğu gibi ikinci dönem barış görüşmelerinin de en tartışmalı konusuydu. I. dönemde çözülemeyen sorunun muhatabı kuponların önemli bir miktarını elinde bulunduran Fransa'ydı. Fransızlar Osmanlı Devleti'ne Frank olarak verdikleri borcun I. Dünya Savaşı ve sonrasında hızla değer kaybetmesinden dolayı sterlin ya da altınla ödenmesini istiyorlardı. Ödeme borç senetlerinde belirtildiği gibi, sterlin üzerinden yapılırsa Türkiye'nin her yıl yaklaşık olarak beş milyon, frank üzerinden yapılırsa bir milyon yedi yüz bin sterlin ödemesi gerekiyordu. Doğal olarak Türkiye, frank üzerinden ödeme yapmayı ve kupon sahipleri ile doğrudan müzakere hakkı talep ediyordu.⁵³

Lozan'da tartışılmaya başlayan kuponlar meselesi İzmir basınının da gündemine oturmuştur. Türk Sesi 14 Haziran tarihli sayısında Maliye Vekili Hasan Saka'nın 10 Haziran tarihli demecini yayınlamıştı. Demeçte Duyun-u Umumiye kuponlarının en yüksek kambiyo bedeli olan altınla ödenme talebinin haksızlık olduğu belirtiliyordu. Hasan Bey, bu ödeme şeklinin piyasaları alt üst edeceğini hatta maliyeyi iflasa götüreceğini; paranın değerinin korunmasının Türkiye'nin maliyesi kadar iş yapan sermayedarlar ve yabancılar için de gerekli olduğunu belirtmişti. Türkiye'nin hamiller lehine yapabileceği fedakârlık frankla ödemek

⁵³ Sonyel, *Lozan'da...*, s. 105.

şeklinde olabilirdi. Bunun dışında seçilecek herhangi bir yol devletin maliyesinin iflasına kadar gidecek gelişmelerin önünü açardı.⁵⁴

Türk Sesi Gazetesi’nin aynı sayısında Mehmet Esat “Faizler Meselesi” başlıklı bir yazısıyla gelişmeleri analiz etmişti. Esat’a göre Yunanlılara gösterilen tamirat fedakarlığından sonra Türkiye faizler konusunda kendisine vaat edilen kolaylığın kuru bir sözden ibaret kaldığını görmüştü. Yaşanan hayal kırıklığı müttefik güçlere olan inancı azaltmıştı. Mehmet Esad, Yunanistan’ın maliyesini bu kadar önemseyen devletlerin Türkiye’yi hiç umursamamalarını siyaseten haksızlık olarak görüyordu. Özellikle Fransız delegesi General Pelle’yi siyasetçiden çok tüccara benzetiyordu. Fransız heyetinin altın ısrarının boşuna olduğunu tekrarlarken; Türkiye’yi temelinden yıkacak bu gülünç teklifin altına imza atacak herhangi bir murahhas bulamayacaklarını belirtiyor yeni bir savaşa hazır olduklarını da ekliyordu:⁵⁵

“Türk milleti dört seneden beri yaptığı fedakârlıkların böyle bir şekil hal ile heder olmasına muvafakat etmektense yeni bir harbi kabul etmeye razı ve hazırdır. Ve şüphesiz bu hareketin mesuliyeti bize değil Mudanya Mütarekesi’nden evvel cihanın sulhu namına bin türlü yalanlarla muzaffer ordularımızı tevkife çalışanlara râci` olacaktır. Unutmamak lâzım gelir ki umumi harp bütün devletlerin mâliyesinde muazzam rahneler açmıştır. Hiçbir devlet Duyun-u Umumiye’sinin faizlerini emniyet ve itimat ile karşılayamıyor. Türkiye’nin bu sahadaki müşkülâtı her devletten fazladır. Anadolu itilaf devletleri namına hareket iden bir ordu tarafından harap edilmiştir.”⁵⁶

Yazının devamında Türkiye’nin dünya barışı için tazminattan feragat ettiğini ve borcunu da ödemek istediğini ancak bu fedakarlığın karşılığında en azından daha fazla sıkıştırılmaması gerektiğini ekliyordu:

“Türkiye borçlarını münker değildir. Bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da nâmuskârâne bir surette ta’ahhüdâtını ifâ edecektir. Yeter ki devletler bu hüsn-i niyetin tahakkukuna meydan hazırlasınlar. Halbuki Türkiye’den borçlarının faizini altın olarak istemek ta’ahhüdâtını ifâ itmesine sebep olmak demektir. Maliye vekilimizin Anadolu ajansı muhabirine verdiği malumat da esasın ne kadar tatbik kabilinden mahrum olduğunu ispat eder. Bu vaziyet karşısında meselenin karşısında

⁵⁴ Türk Sesi, 14 Haziran 1923.

⁵⁵ Mehmed Esad, “Faizler Meselesi”, Türk Sesi, 14 Haziran 1923.

⁵⁶ Mehmed Esad, a.g.m.

meselenin hali için tarafeynden birinin iddiasından rücu itmesi zaruridir. Türkiye daha fazla fedakârlık yapamaz. Kendisini yıkacak bir kararın altına imza etmektense sözü silâha bırakmağı tecîh eyler. Bu sefer de Cihan sulhu namına fedakârlık sırası itilaf devletlerine ve bilhassa Fransa'ya gelmiştir. Alacaklarının bir kısmını olsun kurtarmak için Rusya'ya yalvaran Fransızların Türkiye'yi daha fazla sıkıştırmayacaklarını ümit etmek isteriz.”⁵⁷

Bir sonraki gün yayınlanan General Pelle'nin demeci barış yolundaki umutları artırmıştı. Fransa dahil kimsenin barışı tehlikeye atmak gibi bir lüksü olmadığı yorumlarıyla birlikte aynı sorunun Türkiye yerine Yunanistan'la yaşanması durumunda çok farklı ilerleyeceğine dikkat çekiliyordu.⁵⁸ Türkiye'nin mali ve iktisadi konularda yeterince fedakârlık yaptığını ve bundan sonrası için ne müttefik güçlerin daha fazlasını istemeye hakkı olduğu ne de Türkiye'nin bu talepleri kaldırabileceği tekrarlanmıştı.⁵⁹

Aynı günlerde İsmet Paşa'nın beyanatı aktarılmış ve İzmir'e haber akışının sağlıklı olmadığı üzerinde durulmuştur. Kritik günlerin yaşandığı haziran ayında ajanslar her olayı günü gününe duyururken anlaşıldığı kadarıyla İzmir'e haberler birkaç gün gecikmeyle ulaşıyor ve gelişmelerin önemi kayboluyordu. Türk Sesi bu konuda hassasiyet çağrısı yapıyordu: “Pek mühim olan bu hususun garbi Anadolu'nun yegâne muhavver merkezi olan İzmir için daha fazla bir itina nail edilmesine alakadarların vazîfeperverliklerinden bekleriz.”⁶⁰

Haziran sonuna gelinmesine rağmen henüz ne olacağı kestirilememektedir. İstanbul gazetelerinin Montagna formülünün işlediği yönündeki olumlu yorumlarına rağmen İzmir gazeteleri oyalama siyasetinin işlediğini düşünüyordu. Bu dönemde müttefik güçlerin işi uzatmalarından ve samimiyetsizlikten şikâyet eden çokça yazılar kaleme alınmıştır. Örneğin 20 Haziran tarihli yazıda ümitsizlik ağır basıyordu. Söz konusu yazıda Lord Curzon siyasetine atıfta bulunarak itilaf güçlerinin oyalama siyaseti eleştiriliyordu:

⁵⁷ Mehmed Esad, a.g.m.

⁵⁸ Mehmed Esad, “Tamirat Meselesi ve Faizler”, *Türk Sesi*, 15 Haziran 1923.

⁵⁹ Mehmed Esad, a.g.m.

⁶⁰ *Türk Sesi*, 18 Haziran 1923.

“Tek yaptıkları boş vaatlerdi: Vaat ettiler, vaat ettiler. Biz de inandık ve inanmak nezâketinde bulunduk. Müzâkerâtı kabul ettik. ...Meselâ Yunanistan’dan talep ettiğimiz tazminat meselesi bizim tarafımızdan gayet ehemmiyetle takip edilirken hassaten faizler meselesinde teshîlât gösterileceği vaat edilmemiş mi idi? Vaktiyle ki Kara Ağaç’ın tazminata mukabil konu üzerine o vaatler hatırlatıldığı hâlde unutuldu. Hasan Bey Paris’e gitti, geldi; netice çıkmadı. İsmet Paşa altın olarak faizleri istemek demek, yeni Türkiye devletini tahammül edemeyeceği mali yükün altında inlemek demektir dedi. Kemâl-i cesaret ve saffetle bizim için acı olan bu hakikati (adalet) için harp iden devletler mümessillerine tekrar etti, anlattı. Yine bir semere hâsıl olmadı.”⁶¹

Konferansın çıkmaza girdiği o günlerde Fransa hemen her yazıda suçlanıyordu. Türkiye’nin karşısında adeta hasım vaziyeti alan Fransızlar sulhun gerçekleşmemesinin tek nedeni olarak görülmekteydi. Türk Sesi’ne göre Fransa Türkiye’nin yaptığı fedakarlığın kıymetini bilmiyor, sorumluluk almak istemiyor ve dünya barışını kendi çıkarları adına tehlikeye atmaktan çekinmiyordu. Sonuç olarak Fransızların husumete varan bu davranışları ne Ankara Antlaşması’na ne de barışı tesis etmeye yarıyordu:

“Konferans müzakeratının dâhil olduğu bu son safhanın ne gibi ‘avâkıb tevhit edeceği şimdiden tahmin edilemezse de Fransız kabinesi nokta-i nazarından feragat itmediği takdirde konferansın bir inkıta maruz kalacağına ihtimâl verilebilir. Çünkü Fransızların bu günkü ısrarı karşısında müzakeratın bir adım bile ilerlemesine imkân kalmamıştır. Bakalım bir adım bir iki gün zarfında gelecek haberler bu nokta-i nazarı ne dereceye kadar teyit edecektir.”⁶²

Basında genel olarak kandırılmışlık hissi ağır bastığından yazılar öfkeyle kaleme alınmıştır. Türk Sesi mevcut durumun barış yapabilecek koşulları taşımadığını dolayısıyla da kimsenin inancı kalmadığını sık sık tekrarlıyordu. İnanç azaldıkça dedikoduyla karışık türlü teoriler de ortada dolaşıyordu. Bunlardan biri Yunanistan’ın Türkiye ile ayrı bir anlaşma yapacak olmasıydı.⁶³ Her ne kadar Yunanistan’ın İngiltere’nin izni olmadan müttehit cepheden kopmasının mümkün olamayacağı dolayısıyla da iddianın kaile alınmaması gerektiği düşünülse de

⁶¹ Türk Sesi, 20 Haziran 1923.

⁶² Türk Sesi, 21 Haziran 1923.

⁶³ Mehmed Esad, “Sulh Münferid ve Yunanistan”, Türk Sesi, 26 Haziran 1923.

kamuoyunda tartışılıyordu. Basına göre Türkiye'ye karşı oynanan oyun sahnelenmeye devam ediyordu. Sulh olmaması durumunda ise Türkiye'nin alacağı pozisyona şöyle dikkat çekiliyordu:

*"Bu hususta şimdiden mütalaaya girişmek doğru bir hareket olmazsa da böyle bir vaziyet karşısında kendi topraklarımızın uzun bir müddet daha ecnebi işgali altında kalmasına tahammül edemeyeceğimiz muhakkaktır. Ve şüphesiz böyle bir hareket için ilk hedef Yunan ordusu olacaktır. Yunan ordusunu bulmak için de Türk ordularının ilk yapacağı şeyi karşıya geçmek hasmı orada bulup imha etmektir. Bu öyle bir zarurettir ki başka bir şekilde teminini düşünmek için mantıktan ve hakiki-i eşyadan tegâfûl itmek lâzım gelir. Şüphesiz ki Avrupa diplomatları bu neticeyi pek iyi görüyorlar. Ve kendilerine ta'alluk iden mesâ'ilin hâlinde bin türlü müşkülât çıkarırlarken bir tarafta yine kendilerini mutazarrır edebilecek yolları kapamak için fırsatı kayıp itmek istemiyorlar."*⁶⁴

Haziranın sonuna gelindiğinde İzmir basınında barış umudu neredeyse sönmüştü. İtilaf güçlerinin oyalayıcı tavırlarının yanında sorunu yaratıp çözmemeleri üstelik bir de bunun mesuliyetini Türkiye'ye atmaları tepki çekiyordu:

*"Garp diplomatları, bahardan beri, havasını türlü türlü siyasi cereyanlarla, dalgalandırdıkları bu şehirde, dünyanın kendilerine bî sabırâne bir tevekkül, teveccüh ettiği nazarlara, emellere karşı bin bir gece hikayelerinin bin bir efsanesini söylüyorlar. Bahar bitti, yaz çıkacak fakat yalan ve masal bitmiyor. Bu, tûtünâmenin bir hikâyeden, bir münasebetle diğerine çekerek, nail vesile olmak arzusuyla tutuşan, bâkiri, tûtünün nâ mütênâhî oyalamasına, pek benziyor."*⁶⁵

Bu noktada Mehmed Esad gelişmeleri değerlendirirken samimiyetsizlik vurgusunu arttırmıştı: *"İtiraf itmeli ki Lozan Konferansı'nın akıbeti hakkında pek de nikbin değiliz. Müttetiklerin bu günkü kanaat ve zamirlerine göre Türk nokta-i nazarının ne suretle teklif olunacağını tahmin eylemek mümkün değildir. Ve bu şerait dairesinde de Lozan Konferansı'nın sulhu yapabileceğine inanmak safdillik olur."*⁶⁶ Ona göre çalışıldığı iddia edilen formül ikna edici değildi ve Fransız delegeler

⁶⁴ Mehmed Esad, a.g.m.

⁶⁵ Mahmud Nedim, "Lozan", *Türk Sesi*, 28 Haziran 1923.

⁶⁶ Mehmed Esad, "Sulh Etrafında", *Türk Sesi*, 29 Haziran 1923.

barışın sorumluluğunu almamakta adeta tüccarlarla iş birliği içerisinde tüccar gibi davranmaya devam etmekteydi:

*“Diğer taraftan faizler meselesi münasebetiyle Fransız nazırları arasında nokta-i nazar ihtilâflarını ettiği haber veriliyor. Fransız maliye nâzırı sermayedarların tesiri altında bulunuyor. Ve faizlerin altın frankla tediyesi hususunda ısrar edip duruyor. Bu şerait dairesinde teklif edileceği söylenen yeni formülün nasıl bir şekilde devam edeceği pekâlâ anlaşılabilir.”*⁶⁷

Mehmed Esad gidişata dair olumsuz kanaat beslemekle birlikte anlamaya varılamaması durumunda ne olacağını da merak ediyordu. Bir aydın olarak elbette savaş istemiyordu; ama itilaf güçlerinin alıştıkları çözüm yollarını Türkiye’ye kabul ettiremeyecekleri ortada olduğuna göre bundan sonra dünya barışı gibi ağır bir sorumluluğun itilaf güçlerinin elinde olduğu uyarısını tekrarlıyordu:

*“Binâ’en aleyh mütteliklerin hazırlamakta oldukları formülün avutma siyasetinden mülhem bir çare olduğunu kabul ettikten sonra konferanstan bir netice beklemek zait bir hareket olur. Ve bu takdirde sözü silaha bırakmakta başka bir çare kalmamış demektir. Bakalım birkaç gün içinde gelecek haberler son vaziyeti takrir edebilecek mi? Temenni idelim ki vukuat bu akıbeti hazırlayacak bir cereyan takip etmesin. Çünkü böyle bir netice Türkiye’den fazla cihanın huzur ve asayışı namına feci bir badire olmaz mı?”*⁶⁸

Lozan’da bıçak sırtında geçen Temmuz’un ilk günlerinde hala olumlu gelişmelerin kaydedilemeyeşi barış umutlarının giderek sönmesine neden olmuş, ‘barış’ yakalanamayan periye benzetilmişti:

*“Sulh perisini yalnız bu harp içinde bile sinirlerimizi gevşetip mevcudiyetimiz üzerindeki emellerine tevekkül olabilmek için bize kaç defa yakından gösterdiler. Kaç defa sarılmak için açılan kollarımıza kucak kucak boşlukla karşılaştı. Aldanan Türk zehirli tebessümlerle kıvrılan yüzlerde imhamızı istihdaf eden emellerin korkunç hatalarını okudu. Büyük Fikret’le beraber efkâr-ı umumiyeye karşı ıstibâh, ıstibâh ** haykırmak istiyoruz. Sulh yaklaşmıştır ihtimâl fakat yarın sulh konferansı akim kalıp dağılabilir de. Hatta hiç kimse beklemeden hiç kimse ummadan ve istemeden toplar gürler, ordular yürür. Bütün kanaat ve dehşetiyle harb başlayabilir. Sulhun imzalanması, konferansın*

⁶⁷ Mehmed Esad, a.g.m.

⁶⁸ Mehmed Esad, a.g.m.

dağılması, harbin başlaması unutmamalıyız ki bugün de dün ve evvelisi gün olduğu gibi aynı derece ihtimâl dâhilindedir. Bu ihtimâllerden herhangi birine fazla kıymet vermek bizim için muzırdır.”⁶⁹

Temmuz başında henüz sonuca bağlanamayan borçlar ve faizler meselesi ile ilgili yeni bir iddia ortaya atılmıştı. Bu iddiaya göre Fransızlar boğazların müttefik güçlerin işgalinde kalması koşuluyla meselenin hallini sonraya bırakmayı teklif etmişlerdi. Apaçık Türkiye’yi rehin almayı tasarlayan bu teklif, İzmir basınında sinirleri iyice germişti. Türk Sesi, teklifin ihtiva ettiği tehlikelere dikkat çekerek Fransızların işgal döneminden beri yaşananlardan ders almadıklarını belirtmiş, güvenilmezliklerini öne çıkarmıştı.⁷⁰ Yapılan teklifin tutarsızlığına işaret eden Mehmed Esad, Fransızların mütareke döneminde yaşattıklarını anımsamalarını istiyor; Franklin Bouillon sayesinde düzelen ilişkilerin yeniden bozulabileceğini hatırlatıyordu. Bütün eleştiri oklarının yöneldiği Fransızlar müttehit cepheyi kendi çıkarları için kullanıyordu. Başından beri General Pelle’nin katlanılmaz tutumuna tahammül edildiğini ekleyerek bu tutumu dünya barışı adına değiştirmesinin zorunlu olduğunu;

“Ceneral Pelle iki aydan beri devam eden bir aldatma siyasetinden sonra bu noktada en kat’î ve vâzıh sözlerini söylemiş oluyor. Avrupa sulhe muhtaçtır. Bunun için her ne suretle olursa olsun sulhu yapmak lâzım... Lozan Konferansı bu kanaatle mu’âhede-i sulhiyeyi imza edecek. Fakat bizim için hayati bir ehemmiyeti haiz olan faizler meselesini mu’âhede-i sulhiyeden ihraç ve talik suretiyle...”⁷¹ cümleleriyle aktarıyordu.

Türkiye’nin bu konudaki kararlılığını da şöyle ifade ediyordu: “Bir daha tekrar idelim ki Türkiye’nin bu mesele üzerinde yeniden yapacak fedakârlığı kalmamıştır. Ya nokta-i nazarımız kabul edilir. Veyahut da heyet-i murahasamız geriye döner. Gerisini biz biliriz. Temenni idelim ki heyet-i murahasamız bu noktada son celâdetini gösterecek ve Türkiye’nin sabrını suistimal etmeğe başlayan bu vaziyete kati bir netice versin.”⁷²

⁶⁹ M. M., “Harbin Son Günlerinde”, *Türk Sesi*, 1 Temmuz 1923.

⁷⁰ Mehmed Esad, “Faizler ve Boğazlar”, *Türk Sesi*, 2 Temmuz 1923.

⁷¹ Mehmed Esad, “Faizler ve Boğazlar”, *Türk Sesi*, 2 Temmuz 1923.

⁷² Mehmed Esad, a.g.m.

5 Temmuz’da Ahenk, Manchester Guardian gazetesinde çıkan bir haberi ele almıştı. Yabancı basının gözünden Türklerin ekonomik mücadelesinin nasıl görüldüğünü merak eden kamuoyu için ufuk açıcı bir haberdir. Gazete, barış konferansı sürecinde Türklerin her ne pahasına olursa olsun ekonomik bağımsızlığı engelleyecek formülü kabul etmediklerini belirtiyordu. Formülün esası hakkında da açıklamalarda bulunan Manchester Guardian, Türklerin İkinci Konferans’ta giriştikleri siyasi ve ekonomik mücadeleyi takdir ediyor, Lozan’da son zaferlerini de kazandıklarını ilan ediyordu.⁷³ Aynı gün İsmet Paşa’nın gazetelere verdiği beyanat yayınlanmıştı. Paşa, Fransızlarla yaşanan kuponlar meselesinin barışın önündeki tek engel olduğunu söylüyordu.⁷⁴ Bu açıklama İzmir basınında Fransa’ya karşı hissedilen öfkeyi gittikçe kabartmıştır. Mehmed Şevki “Sulh İşi” başlıklı makalesinde bu tepkiyi en yüksek perdeden gösteren isimlerden biridir. Türkiye’nin üzerine düşen fedakarlığı yaptığını ve hakkını alacağı inancını tekrarladıktan sonra verilen sözlerin tutulmamasına öfke duymaktaydı. Fransa’nın yaptıklarını çelişkili buluyor; hatta medeni milletler noktasında insanı şüpheye düşürecek dereceye vardığını aktarıyordu. Sözü Fransa temsilcisi General Pelle’nin tüccar tavırlarına getirerek, birkaç bankerin sözüyle hareket ettiğini, dünya barışını tehlikeye düşürmek pahasına onların çıkarlarını kolladığını söylüyordu. Aynı zamanda Ermenilerle mesai ederek Suriye’de Türkleri, Müslümanları ezip harap edebilmesini insanlık dışı buluyor, yaptıklarını medeni bir milletle son derece çelişkili görüyordu.⁷⁵

Barışa günler kala bütün dünya nefesini tutmuş son birkaç pürüzün aşılmasını bekliyordu. Eğer Fransa engel olmaya devam ederse yalnız kalacak, üstelik anlaşmazlığın temel sebebi olacaktı. Artık geriye dönülmez bir eşiğe gelinmişti ve atlanmak zorundaydı.⁷⁶ İzmir basınında barış ümidi artmıştı. Basın barışı müjdeleyecekleri günü iple çekiyordu.⁷⁷ M.M’nin yazdığı “Dokuz Sene Sonra” başlıklı yazıda barışa adım adım

⁷³ Ahenk, “Türklerin Lozan’da Son Zaferi”, 5 Temmuz 1923.

⁷⁴ Türk Sesi, “İsmet Paşa’nın Notası”, 9 Temmuz 1923.

⁷⁵ Mehmed Şevki, “Sulh İşi”, Ahenk, 9 Temmuz 1923.

⁷⁶ Ahenk, “Sözle Değil”, 10 Temmuz 1923.

⁷⁷ Ahenk, “Ankara’da Sulh Meselesi”, 10 Temmuz 1923.

yaklaşmanın mutluluğu ve aynı zamanda mucizeyi yaratan Türk halkına olan inanç ve gurur yansıtılıyordu:

“Senelerden beri dünyayı kan dalgalarına boğan bu azgın ihtiras denizi sekiz dokuz ay daha çalkalanıp sükûna yüz tuttuktan sonra sulh kızı, nihâyet işte, kırına, nâzilâne on güne kadar katiyen geliyor. On gün sonra- telgraflara inanılırsa- imza merasimi yapılacak ve dünyanın dokuz seneden beri hasret çektiği güneş, ufuklarımızın üzerine dahi hayat bahşeden ışığını saçacaktır. Türk milleti, yaptığı mücadelenin harikuladeliğinden dolayı da sulh ve sükûna hürmet iştiafından dolayı da bütün cihanın takdir ve sitayişine hak kazanmıştır. On gün sonra, ufuklarımızı katiyen şenlendirecek olan sulh prensini selamlarken büyük ve sevgili milletimizi, geçirdiği muazzam gazadan dolayı hararetle tebrik eder ve alkışlarız.”⁷⁸

İzmir basınında barış umudu dalga dalga yayılmış imza günü için herkesi bir telaş almıştı. Basına göre kazanılan siyasi zafer, askeri zaferi doruğa ulaştırmıştı. Yüzyılların getirdiği talan zihniyetinin sona erdirilmiş olmasının haklı gururu gazete sayfalarında yer almaya başlamıştı. Anadolu Gazetesi sermayedarlar konusunda bir ayrıma giderek “bizi iliğimize kadar soymak maksadı taşımayan” şeklinde ifade ettiği yabancı sermayeye kapıların her zaman açık olduğu mesajını iletliyordu:

“Siyasi maksatlar gütmeyen ve bizi ta iliğimize kadar soymağa istihdaf itmeyen her sermayeye kapılarımız açıktır ve daima açık kalacaktır. Binaen aleyh imtiyaz sahiplerinin şimdiye kadar o imtiyazlarından kazandıkları fazla sermayeleri- ki bu kazançların büyük büyük yekûnlar tuttuğuna hiç şüphe yoktur- Bu gibi yeni teşebbüslere sevk ve tahsis itmeleri, akla en yakın ve en tabii bir ihtimâldir. Senelerden beri memleketimizde iş görmüş itimat kazanmış, halkı tanımış ve kendini tanıtmış, memleketi âdeta ikinci bir vatan ittihaz etmiş müteahhit ve müteşebbisler, herhangi bir işe bittabi yabancı ve acemilerden daha kolay karar verecekler ve tuttukları işlerde muvaffak olabileceklerdir. ‘Avâmil muvaffakiyet olmak üzere saydığımız esbap unutulmamalıdır ki bir iktisatçı gözüyle bakılırsa manevi ve hakiki bir sermayedir.

...Şu hâlde netice-i sulhun olmasına esaslı hiçbir mâni kalmamıştır demek bugün pek doğrudur. Sulh, fevkalade bir hâdise çıkmazsa artık telgrafların bazılarında da yazıldığı veçhile bir haftalık on günlük denecek

⁷⁸ M. M. “Dokuz Sene Sonra”, *Türk Sesi*, 10 Temmuz 1923.

kadar yakınlaşmıştır. Her geçen dakika, bizi o mesut ana doğru götürüyor.”⁷⁹

Sulhu bekleyen İzmir halkının kalbi adeta ağzında atıyordu. Bunu fırsat bilen bir şahıs sulhun imzalandığına dair haberleri içeren matbu bir kâğıt ve bayraklarla esnafı dolaşarak bahşiş toplamaya bile başlamıştı.⁸⁰ 12 Temmuz 1923'te Mehmed Şevki on gün öncesi yaptığı öngörünün doğru çıktığını sulhun imzalanmasının artık neredeyse kesin olduğunu aktarmıştı. Türkiye halk devleti olarak tanımladığı yeni rejimin temsilcisi BMM'nin kararlı tavrı sayesinde itilaf bloğunun dize getirildiğini; tamamen arzumuz doğrultusunda muvafık bir karara rabt olunduğunu yazıyordu: *“Şu hâlde sulhun akdine mâni olan bu üç mühim mesele tamamen arzumuz veçhile hal ve bertaraf edilmiştir. Faizler meselesini muahedenin hâricine attık. Tahliyeyi de muahedeye geçirdik, imtiyazları da hal ettik... Bazı ufak tefek tefferruatta bittabi bu üç mühim meselenin şekil hâline göre hal ve tespit olunuyor. Binaen aleyh itilaf tam ve katiyedir. Yakından da muahedename ikmal ve imza edilecektir.”⁸¹* Ardından siyasi ve iktisadi zaferin hayati rolünü tekrar vurguluyor, temennilerini şöyle iletiyordu:

“İşte Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmetini kuran mücahitlerin [Yani bütün efrat-ı milletin] harp ve sulha ait zaferleri hitam buluyor. Bu zaferlerin iktisadi ve idari zaferle de tesvîci hepimiz için zaruridir. Zira hayat ve istiklâlimizin temadisi harp ve sulh zaferlerinin iktisadi ve idari zaferle tetvîc ve ikmal şartıyla kabil olur. Bununla beraber, fâizler ve Musul meselesini de hâl-i sulhta olarak hal edeceğiz. Binaen aleyh çalışmak çok çalışmak hatta sevinerek çalışmak lâzımdır. Sulhun akd edildiği gün şüphesiz zaferimizi iktisat ve idare vadilerindeki mücadelemizin netâyic-i mesûdesiyle tetvîc fırsatına nail olacağız. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ni takdis ederken bundan sonraki iktisadi, idari mücâdelâtda da muvaffak olmasını (yani olmamızı) Allahtan niyaz ederiz.”⁸²

Mehmed Şevki'nin “Esbab-ı Teehhür” adlı makalesi ise imtiyazlar hadisesinin uzun süre çözülememesinin hatta dünyayı yeniden savaşın eşliğine getirmesinin nedenlerinin sorgulandığı eleştirel bir yazıdır.

⁷⁹ M.M. “Sulh Arifesinde”, *Türk Sesi*, 11 Temmuz 1923.

⁸⁰ *Ahenk*, 11 Temmuz 1923.

⁸¹ Mehmed Şevki, “İtilaf Münasebetiyle”, *Ahenk*, 12 Temmuz 1923.

⁸² Mehmed Şevki, a.g.m.

Dünyada çoğunluğun küçük bir azınlığın ihtiraslarını teskin eden bir pozisyonda olduğunu üzümlere ifade ettiği yazısında bunun en canlı örneğinin Lozan olduğunu söylüyordu. Türk topraklarındaki servetin belirli “zalim” ve “muhteris” şahıslara tahsis edilmesi uğruna milyonlar hiçe sayılmıştı:

“Onlar şimdiye kadar, şu petrol menâbî’i şu şirketin, şu şirketinin, şu hattı işletme hakkı falan şirketinin, bu menâbî’i şunun, ...şu menâbî’, bunun, olmalıdır ve bunlar muahedeye geçmelidir gibi bir takım mütâlebât-ı hasise üzerinde ısrar edip durdular, bunların ısrarlarıyla mürur iden zaman-ı milletlerin müşterek ve umumi haklarını, huzurlarını rencide ve ızrâr eyliyordu. Ve bu suretle tevellüt eden zararlar murahhasların beş on ve nihâyet mahdud şahsî ve zümrelere temin eylemek istedikleri menâfi’nin kabil-i mukayese olmayacak derecede fevkinde değil midir?”⁸³

Barışın imzalanacağı günlerde bile Suriye’de hala yaşanmakta olan ölümler sermayedar kesimin doymazlığının ve açgözlülüğünün göstergesiydi. Mehmed Şevki, Fransızların Suriye topraklarında ne işi olduğunu ve halkı neden öldürdüklerini soruyordu:

“Fransızların kendi vatanlarındaki müşterek menfaatlerine de tecavüz itmemişler. O hâlde takrasından kalkarak denizler aşarak gelip Suriye ahalisine musallat olmakta ne mana vardır. Ve bu hareket sermayedarların tatmin hırsı için ihtiyar olunmuş değil de nedir? Bir Fransız, Fransa’nın umumi ve müşterek haklarını sıyanet ve muhafaza eder. Ve bu uğurda olur. Lakin bir Fransız’ın sermayedarlar namına ta Fransa’dan kalkarak gelip Halep’te olmasına ve öldürmesine ne denir?”⁸⁴

Şevki’ye göre bütün bu yaşananlar aslında sermayedarların hırslarını tatmin etmekten başka bir işe yaramadığını teyit ediyordu. Maalesef ilim, fen, marifet ve sanat dahi onların emrinde olduğu için onların amacına göre renk almıştı. Hepsinde riya vardı. Hepsi de yalnız insanların, mazlumların yıkılmasına vâsita olmuştu. İmtiyazlar meselesi de bunu açıkça ortaya koyuyordu. Sulhun şimdiye kadar gecikmesinin, insanlığın acı çekmesinin başlıca nedeni doymak bilmeyen her şeyi

⁸³ Mehmed Şevki, “Esbab-ı Teehhür”, *Ahenk*, 13 Temmuz 1923.

⁸⁴ Mehmed Şevki, a.g.m.

kendine alet eden ve yönetimleri dahi kendi çıkarları doğrultusunda şekillendiren sermayedar kesimdi.⁸⁵

Sonraki yazısında imtiyazlar meselesinde nasıl büyük bir mücadele verildiğini yineleyerek, yapılan mücadelenin boşa gitmemesi için herkese düşen sorumlulukları hatırlatıyordu:

“İmar ve himmete muhtaç olan memleket, ikmal ve temdit-i şan için bizden hizmet bekliyor. Hayatını, servetini, saadeti, huzurunu her şeyini fedaya kıyam ve fevkalade beşer bir celâdetle mevcudiyet-i hakikiyesini muhafaza iden halkta yine bizlerden temâd-i şan için faaliyet istiyor. Dünyada hiçbir millet, köylüsüyle, işçisiyle, çiftçisiyle, sanatkârıyla, tüccarıyla ve sair sanatlarıyla müteharrih bereket hâlinde kendi kendine yürüyemez. Sevk ve idare edilmeden hedefe doğru mertebeler aşamaz. Her millet kendi münevver evlâdı sevk ve idare eder.”⁸⁶

Yazının devamında her milleti sürükleyen ileriye götüren sınıftan bahsederken Türkiye için böyle bir zümrenin söz konusu olmadığını belirtmektedir. Burada yazar kendisiyle çelişkiye düşmektedir. Nitekim bir taraftan her zümrenin (sınıfın) kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini ve tarihin bunu kanıtladığını öne sürmekte diğer taraftan Türkiye için böyle bir durumun söz konusu olmayacağını çünkü toplumdaki tüm kesimlerin birbirini tamamladıklarını ve uyumlu bir bütünü oluşturduklarını ileri sürmektedir:

“Elyevm bütün Türkiye halkının hakk-ı hâkimiyeti bilâ kaydı şarttır. Her ferдин hakkı hâkimiyeti aynı derecededir. Türkiye’de zümre, şahıs, sınıf filân yoktur. Binaen aleyh milletin sevk ve idaresi meselesinde dahi herhangi bir sınıf milletin münevver evlâdı demek değildir.”⁸⁷

Kalkınmak için memlekette herkesin yapacağı iş belliydi. İhtiyacı duyulan tek şey doğru bir yönlendirme ve programdı. Diğer türlü ekonomik olarak belirli bir kesimin idareyi ele alması kendi çıkarları lehine memleketi ve halkı görmezden gelmelerine hatta bütün yetkiyi kendi lehlerine kullanmalarına sebep olacaktı. Halk münevverlerden plan, program ve yönlendirme beklemekteydi. Kimsenin sorumluluktan kaçmaya hakkı yoktu;

⁸⁵ Mehmed Şevki, a.g.m.

⁸⁶ Mehmed Şevki, “Mesuliyet Vardır”, *Ahenk*, 15 Temmuz 1923.

⁸⁷ Mehmed Şevki, a.g.m.

“Bu sevk ve idare işinde hükümetçilik yoktur. Hükümet sevk ve idare işinden hariçtir o doğrudan doğruya milletin heyet-i umumiyesine ait bir iştir. Bugün vaziyet tamamen bu vadideki vazifenin kıymet ve ehemmiyetini tespit ve ihtar eyliyor. Durmak, çalışmamak vazifeyi kemâliyle ifa ederek ikmal ve temdit-i şanı temin eylememenin mesuliyeti vardır.”⁸⁸

Toplumdaki her kesimin bir bütün olarak hareket etme zorunluluğu tekrar tekrar hatırlatılıyordu:

*“Teşkilat ve kuvvet hânına inkılap idelim. Ve her şeyden evvel bu vazifeyi ifa idelim ki memleket ve halkın talep ettiği ikmal ve temdit şanı temine muvaffak olabilelim. Lozan’da imtiyazlar münasebetiyle izhar olunan asabiyet ve efkâr-ı iktisadiyatımızın, mesaimizin ne hücumlara maruz kalacağını sarahaten ifade ediyor. Bunu ve mesuliyeti tekrar hatırlatırız.”*⁸⁹

17 Temmuz’da üç komisyonun yaptığı toplantılarda askıda kalan sorunlar çözümlendi.⁹⁰ Böylece barış anlaşması için hiçbir engelin kalmadığı yönündeki haberler gazete manşetlerindeki yerini aldı. Artık İzmir basınında da gözle görünür bir rahatlama olmuş, kara bulutlar dağılmıştır.⁹¹ Sert esen savaş rüzgarlarının döndüğü, ılık barış rüzgarlarının estiği bu tarihi günlerde Anadolu Ajansı tebliğ yayınlamıştı. Tebliğde mali meselelerin iktisadi bağımsızlığımızı ihlal etmeyecek makbul bir şekilde sonuçlandırıldığı; anlaşma metninin birkaç güne kadar imzalanacağı bildiriliyordu. Bütün bu olumlu gelişmeler İzmir basınında umudu yeşertmiş; ancak özellikle ekonomik meselelerdeki tereddüdü sona erdirememiştir. Nitekim batı basınında çıkan kimi yazılar hiç de barışçıl değildi. Barışa birkaç gün kala Times’ta çıkan bir yazı bunun bir örneğiydi. İngiltere’nin dünya çapındaki yayın organı olan Times, batı dünyasının bakış açısını yansıtan bir gazete olması bakımından önemliydi. Mehmed Şevki burada çıkan bir makaleden yola çıkarak İngilizlerin ve sermayedarların Müslüman ve mazlum halklara bakışını yeniden irdeliyordu. Söz konusu yazıda Ayasofya’ya çan takma fırsatının kaçırılmasına hayıflanılıyordu. Şevki, barışın konuşulduğu günlerde bu kadar basit ve bayağı bir fikrî-i taassubun Times’ın

⁸⁸ Mehmed Şevki, a.g.m.

⁸⁹ Mehmed Şevki, a.g.m.

⁹⁰ Sonyel, *Lozan’da...*, s. 114.

⁹¹ Mehmed Esad, “Vaziyete Bir Nazar”, *Türk Sesi*, 19 Temmuz 1923.

sayfalarında yer bulmasına teessüf ediyordu. Sermayedarlar kindar yüzlerini bir kez daha göstermişlerdi. Dolayısıyla yaşananlar hiçbir zaman unutulmamalı ve gelecek nesillere aktarılmalıydı.⁹² Müttefiklerin Türklere karşı bakış açısı asla değişmeyecekti. İtilaf güçlerinin sömürden asla vazgeçmeyecekleri gün gibi ortadayken Türk halkının ve Müslümanların ekonomik gücün ne kadar önemli olduğunu iyi kavraması, adımlarını bu doğrultuda atması gerekiyordu. Aksi taktirde uğruna büyük mücadele verilen özgürlük kısa zaman sonra yeniden kaybedilmeye mahkumdu:

*“Anlaşılr ki dünyada, insaniyet, medeniyet saadet gibi şeyler hiçbir mefhumu yoktur. Ve görüyoruz ki ilmin, marifetin yarattığı her şeyi sermayedarların vâsıta-i tenfidir. Alet şeridir. Dünyada hakiki mefhumu olan bir şeyi vardır. Kuvvet ve yumruk... İnsan behemehâl mevcudiyet-i maddiye ve maneviyesini, hürriyetini, saadetini, istiklâlini korumak için kuvvetli bulunmağa ve yumruğunu yan gözle bakanların **** havale etmeye mecburdur. Bu hâli iktisap itmeyince aşağılık insanlar gibi Avrupalıların adâletinden (!) huzur ve nefis dilenmeğe mahkûm olur...”⁹³*

Şevki’ye göre Avrupa’daki “insanlık” ve “medeniyet” kavramları istendiğinde tek taraflı yorumlanabildiği için gelecek nesillere bu gözü doymaz güçlerin Türklere ve Müslüman toplumlara karşı bakışını vermek; ekonomik olarak gelişmek zorunluluktu. Diğer türlü yeniden onların ellerine düşmek içten bile değildi:

“Mazlumların hâricinde kalanların hissi ihtiram yerine keskin dişlerini göstereceklerine, ciğerlerinden, kalplerinden, ruhlarından sızıp dişlerinin dibinde toplanan zehir-i gayzı en civanmert mazlumların hayatına kemire kemire dökmek isteyeceklerine kimsenin şüphesi olmasın.”⁹⁴

Ahenk Gazetesi’nin ekonomik kararların uygulanması noktasında çekinceleri vardı. Batılı ülkelerin samimi davranacaklarına güvenmiyordu. Hala devam etmekte olan faizler meselesi ne derece ısrarcı olabildiklerinin ispatıydı. O yüzden korkulu rüya görmemek için uyanık durmak gerekiyordu. Gazete başyazarı en azından anlaşma

⁹² Mehmed Şevki, “Bilelim ki”, *Ahenk*, 17 Temmuz 1923.

⁹³ Mehmed Şevki, a.g.m.

⁹⁴ Mehmed Şevki, a.g.m.

metnine son rötuşların yapıldığı son görüşmelerde samimi olmalarını istiyordu.⁹⁵

Yeni Türk Devleti'nin bağımsızlığının ve varlığının tanınmasını sağlayan Lozan Barış Antlaşması büyük çekişmeler ve tartışmalar sonucunda 24 Temmuz 1923'de imzalandı. Antlaşmayla Türkiye, Misak-ı Milli'yi büyük ölçüde gerçekleştirdi. Lozan Barış Antlaşması'nda kapitülasyonlar bütün yönleriyle kaldırıldı. İlgili 28.madde şöyleydi: "Bağıtlı Yüksek Taraflar, her biri kendi yönünden, Türkiye'de Kapitülasyonların her bakımdan kaldırıldığını kabul ettiklerini bildirirler."⁹⁶ Böylece Bernard Lewis'in ifadesiyle; "Uzun süreden beri aşağılık ve kölelik sembolü olarak kızılan kapitülasyonlar tüm sonuçlarıyla kaldırılmış oldu."⁹⁷ Tazminat meselesi gerek Yunanistan gerekse de itilaf güçleriyle çözüme kavuşturuldu. Duyun-u Umumiye idaresi tamamen kaldırıldı ve Osmanlı borçları çoğu Türkiye'de olmak üzere Osmanlı devletinden ayrılanlar arasında paylaştırıldı.

Lozan Barış Antlaşmasının imzalandığı gün yazılar büyük bir heyecan, coşku ve şükran duygusuyla kaleme alınmıştı:

*"Bugün, mazlumlara aleminin şehnâme-i mefahiri olan büyük Türk milletinin askeri ve siyasi muvaffakiyetleri teyit ve tasdik edildi. Bu münasebetle vicdanımızın şükranını aziz Mehmetçiklerimize ve aziz Mehmetçiklerimizi sevk ve idare eden zabıta ne bu müheyyib heyetin sahip ve validesi olan milletimize ve milletimizin icra kuvvetine arz ve yine bu münasebetle tehyüdlerin ruhlarını *** ve hizmetlerini takdis eylemek en şerefli ve müteyemmin bir vazife-i mefharettir."*⁹⁸

Gazeteye göre bu haklı gururu Mehmetçik kaniyla, dişiyle tırnağıyla bütün hilelere rağmen kazandırmıştı. Zaferi mümkün kılan Mehmetçiğe sözle teşekkür yeterli değildi. Onun kaybını tamamlamak ekonomik olarak yeniden üretici hale getirmek bu vatanın bu devletin borcuydu. Vicdanlar ancak bu şekilde rahatlayacak; onlara karşı vazife ancak böyle yerine getirilebilecekti.⁹⁹

⁹⁵ Mehmed Esad, "Vaziyete Bir Nazar", *Türk Sesi*, 19 Temmuz 1923

⁹⁶ Düstur, III./5, (11 Ağustos 1339 – 19 Teşrinievvel 1340), Necmi İstikbal Matbaası, İstanbul, 1931 s. 130-131, 305.

⁹⁷ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2007, s. 254.

⁹⁸ Mehmed Şevki, "Vicdanın Şükranı", *Ahenk*, 24 Temmuz 1923.

⁹⁹ Mehmed Şevki, a.g.m.

Lozan Barış Antlaşması’nın imzalanmasıyla bütün yurttta taşkın bir heyecan yaşanmaktaydı. M. Kemal Paşa da Türk halkına ve onun ordusuna ilettiği mesajlarla bu gururu ve heyecanı paylaşmıştı.¹⁰⁰ 27 Temmuz-2 Ağustos 1923 arası İzmir’de bulunan Gazi Paşa halkın coşkun gösterilerine katılmış İzmirliyle bir konuşma yapmıştı.¹⁰¹ Gazi Paşa İzmirliyle seslenirken ekonomik kalkınmanın medeniyete kavuşmanın yegâne anahtarı olduğunun altını çizmiş, sonraki günleri işaret ederek iktisaden irfanen ve ahlâken kuvvetli olmak zaruretinin vurgulamıştı.¹⁰²

İzmir basını bu konuşmadan sonra yönünü işgal döneminde sessiz kalan, halka işgalcilerle eziyet eden, ortalığa umutsuzluk yayan şimdi de hiçbir şey olmamış gibi herkesten çok bu sevinci yaşayan işbirlikçilere çevirmiştir. Sulh bayramının kutlandığı o günlerde en çok ortalığa yılgınlık yayanlar, mücadeleden kaçanlar ve iş birliği yapanlar merccek altındaydı. İşbirlikçilere büyük tepki duyulmakta barışı kutlamaya hakları olmadıkları düşünölmekteydi. Gazi’nin konuşması buna vesile olmuştu.

Ahenk, Gazi Paşa’nın demecinden yola çıkarak İzmir’de bu kesimleri sert bir şekilde eleştiriyordu. İzmir’in kurtuluşundan sonra yaşananların ortada olduğunu, halkı umursamayan çıkarıcı kesimlerin her devirde kendisine yol açtığını; ancak buna izin verilmemesi gerektiğini savunuyordu. Artık gelecek için harekete geçme zamanıydı:

“Hani, o tesit ve sürur günlerinde de halka kurban gibi görünenler nerede? Gaziyi candan seviyor gibi görünen ateşliler nerede? Bu itap irşat karşısında beraber bulunalım... İşte sulh oldu. Mütekayyız, ahlâken, irfanen, iktisaden kuvvetli ve hazır bulunmak lâzım geliyor. Bu aşıkâr lüzum üzerine programımızı fiilen tespit edelim... Hani, halkı çok sevenler vardı. Onları soruyoruz. Desinler de bu işe yapışalım... Halka hizmetin hakiki yollarında kafalarımızı beyinlerimizi yoralım...”¹⁰³

Gazete İzmirliyle Gazi’nin gösterdiği yolda yürümeleri gerektiğine işaret ediyordu. Bunun için de yapılacak şey şahısların peşinden koşmak değil; ahlâk, irfan ve iktisat kuvvetlerine telifen sevk ve idare edecek bütün hususi işlere kendilerinin sahip çıkmasıydı. Ayrıca Gazi’nin birkaç

¹⁰⁰ Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s.552.

¹⁰¹ 28 Temmuz 1923.

¹⁰² Ahenk, “*** Mebusumuz ve Biz”, 30 Temmuz 1923.

¹⁰³ Ahenk, “*** Mebusumuz ve Biz”, 30 Temmuz 1923.

gün daha İzmir’de olmasını fırsat bilerek onunla mutlaka görüşmelerini; “ahlâken, irfanen ve iktisaden” kuvvetli bulunma meselesini anlamalarını istiyor ardından teşkilatlanmanın önemini vurguluyordu:

“Biliniz ki, memleketinizle alakası mideden ibaret olanların hiçbir seyri terakkinizi eşkâlden başka şeye yaramaz... İktisaden, irfanen, kuvvetli ve hazır bulunmak mutlaka teşkilat ile kabil olur. Bu teşkilatı bizzat yapınız. Ve mide ile size ve memleketinize merbut olanlara yüz vermeyiniz ve oyunları işlerinize karıştırmayınız. Memleketin ve milletin teneffü’üne yan bakanları yeri denizlerin dibi yahut toprakların altıdır.”¹⁰⁴

Kurban Bayramı’nın dördüncü günü aynı zamanda “Sulh Bayramı” olarak kutlanıyordu. Türk Sesi de Gazi’nin konuşmasını değerlendiren bir yazı yazmıştı. Gazete, şimdiye kadar İzmir’in sömürülmesine göz yuman, düşmanlarla birlikte hareket eden üstelik bunu tek ve doğru yol olarak gösteren kitleye adeta nefret kusmaktaydı. İzmir’i sömüren bu kitlenin efendileri her ne kadar on bir ay önce süpürülmüşse de bir kısmı hala varlığını devam ettiriyordu. Lozan Barışı’ndan sonra ellerini kollarını sallayarak dolaşıyor, hiçbir şey olmamış gibi çalım satarak yaşayacaklarını; alıştikları hayatı devam ettireceklerini zannediyorlardı. Yeniden harekete geçmek için fırsat kollayan bu menfaat çetelerine bekledikleri fırsat verilmemeliydi:

“Fakat bu memleket milliyet derûnuna girdikten sonra, bu memleketin gençliği, dostunu düşmanının kara günlerde seçip anladıktan sonra bu netice o kadar kolay elde edilemez. Hatta kendilerine şurada sarıh olarak söyleyelim ki: Bu netice, hiçbir vakit ellerine geçmeyecektir. Çünkü onları ümide götürecek bu kapı, yüz binlerce istiklâl şehidinin kemikleriyle örüldü. Çünkü varmak istedikleri o menhus gaye ile bulundukları mahal arasında bugün Türk kanından vücut bulmuş bir kızıl umman var... Türk milliyetperverlerinden adsız ve sayısız istiklâl şehitlerinin hâtırasına hıyanetimi istiyorlar? Bu efendiler, bu levantenler akıllarını mı kaybettiler yoksa? ...”¹⁰⁵

Gazeteye göre yapılacak tek şey vardı o da çalışmak. Aksini yapmaya kalkanların yeri Gazi’nin işaret ettiği gibi cehennemdi: “Memleketin ve milletin nefine yan bakanların yeri, denizlerin dibi veyahut toprakların

¹⁰⁴ Ahenk, “*** Mebusumuz ve Biz”, 30 Temmuz 1923.

¹⁰⁵ Mehmed Midhat, “Cehenneme Kadar”, Türk Sesi, 30 Temmuz 1923.

altıdır. Kalplerinde millet ve memleketimize en kirli bir düşmanlık hissi besleyenler mutlaka kahr edilecektir. Bizi sevenler dostluğumuzdan emin olabilirler, aksi takdirde cehenneme kadar yolları var...”¹⁰⁶

Mustafa Kemal Paşa’nın Türk milletine ihanet edenlere karşı takındığı tavır, basın için büyük dayanak olmuştu. Savaş zamanı her türlü bozgunculuğu yapıp barışta hiçbir şey olmamış gibi herkesten çok sevinen bu ‘Vazife firarileri’ne günleri gösterilmeliydi:

*“Firariler, evet her ne suretle olursa olsun vazife firarileri! Türk mevcudiyetinin en tehlikeli en buhranlı zamanlarda kânunun vatanın emirlerinden kaçmış, huzur ve rahatlarını fedadan çekinmiş ahlâk ve fazilet; kanun ve hamiyet firarilerinin hiç olmazsa bu büyük bayram tebrîkâtından mahrum edilmeleri suretiyle menfi hareketlerinin cezalarını görmek zamanı zan ettirmeye gelmiştir. Fakat muhakkaka daha dün meselâ vazife-i askeriyesinden kaçmak için bin türlü hile ve desise kullanmış olan bu insanların bu suretleri hiç yere gelmemiş hacı yatmazların bu sulh bayramında da vazifelerini yapmadıklarını hatırlayacaklarını zannetmeliyiz. Bilakis onlar her vaktinden daha büyük bir cüretle yanınıza gelecekler, hararetle vatandan, müdafaadan yaptıkları hizmetlerden bahsedeceklerdir. Çok istenir ki bu gibiler yukarıda da yazıldığı gibi hiç olmazsa bu sulh bayramının tebrîkâtından mahrum edilsinler.”*¹⁰⁷

Ahenk’e göre bir tarafta varını yoğunu bırakmış her şeyiyle mücadeleye katılmış Mehmetçikler ve gaziler diğer yanda her devirde keyfi yerinde İzmir’i sömüren hacıyatmazlar vardı. Bu ayrımın mutlaka yapılması ona göre davranılması gerekiyordu.¹⁰⁸

Uzun savaş dönemini bitiren Lozan Barış Antlaşması, Türkler için yeni bir sayfa açıyordu. Antlaşma’nın imzalanması İzmir basınını olumlu yönde harekete geçirmişti. Gazeteler medeni bir devlet olma mücadelesinin başlayacağını söylüyor, toplumun her kesimini katkı sunmaya davet ediyorlardı:

“Asrî bir millet olmak emeliyle uzun bir yolculuğa çıkmak için hazırlandığımız şu dakikalarda dimağlarınızdan kopacak nur ve ziya şerareleriyle yollarımızı aydınlatınız. Gideceğimiz istikametlerin çok

¹⁰⁶ Mehmed Midhat, a.g.m.

¹⁰⁷ Ahenk, “Sulh Bayramı ve Firariler”, 31 Temmuz 1923.

¹⁰⁸ Ahenk, “Sulh Bayramı ve Firariler”, 31 Temmuz 1923.

*karanlık ve çok dikenli olduğunu biliyoruz. Fakat yüreklerimizde bu cidal için sarsılmaz bir iman var ve biz bu yeni hayatın kapısından girerken açacağımız yeni mücadeleden de muvaffak ve muzaffer çıkmaya yemin ediyoruz. Dün ve bugünü kazananlar eserleri ortada iken yarından niçin şüphe etsinler. Bize bu karanlık yollarda dimağlarınızla birer meş'al irşat olunuz."*¹⁰⁹

Atatürk'ün önderliğinde yeni bir ruh ve iman ile doğan yeni Türkiye için medeniyet savaşı başlayacaktı. Bu savaşta artık silahlar değişmişti. Süngüyle kazanılan zafer bu defa eğitimle, bilimle, fabrikayla, sanatla kazanılmak zorundaydı. Gidilecek bu zorlu yolda önce muallimlere daha sonra münevverlere, mütefekkilere hazır olup olmadıkları soruluyordu:

*"Asırlardan beri her felâketin içinden muzaffer ve muvaffak çıkan büyük millet! Sulhi süngünle yaptın fakat unutma ki sulthan sonraki cidalı ki dimağınla ve ellerinle yapacaksın fabrikalarının bacalarından çıkan dumanlar senin yarınki faaliyetinin şiarı olsun. Örsünün başında ter döken demirciden motorunun önünde alnını silen mühendise kadar bütün öz çocuklarınla bu yoldan yürü! Yirminci asrın korkunç ve insafsız hükümlerinden kurtulmak için göklerin dumandan ve toprakların sabanda renk alsın. Bu cidale hazır mısın? Silah başına!"*¹¹⁰

Zaman zaman dünya basınından çevirilerin değerlendirildiği gazete sayfalarında bu defa Lozan Barışı'nın dünyadaki yankılarını aktaran bir yazı yer almıştır. Güstav Lebon'dan Lezanal Mecmua'sından aktarılan makale,¹¹¹ İngiltere'nin Yunanlılar aracılığıyla Anadolu ve Ortadoğu'da kurmak istediği hegemonyanın iflas etmesinin dünyadaki güç dengesini olumlu yönde değiştirdiği iddia ediliyordu. Lozan Barışı İngiliz planlarını suya düşürmekle kalmamış, Türklerin Avrupa'ya kendi isteklerini kabul ettirdiği bir anlaşma olarak tarihe geçmişti. Mustafa Kemal Paşa, hem Türk-Yunan harbinin hem de sulhun muzaffer kumandanı olmuştu.¹¹²

Türkiye'nin yeni meclisi 11 Ağustos 1923'te çalışmalarına başladı. II. Dönemde I. Meclis'te muhalif olan isimlerden hemen hiç kimse yoktu. Mecliste Lozan görüşmeleri 21-23 Ağustos 1923 arasında üç gün sürdü. Görüşmelerin ardından yapılan oylamada, antlaşma 13 oya karşı 207

¹⁰⁹ Mehmed Esad, "Silah Başına", *Türk Sesi*, 29 Temmuz 1923.

¹¹⁰ Mehmed Esad, a.g.m.

¹¹¹ Nuri, "Lozan Sulhu İstikbâl Cihan Üzerine Tesirâtı", *Türk Sesi*, 2 Eylül 1923.

¹¹² Nuri, a.g.m.

oyla kabul edildi.¹¹³ TBMM’de ikinci ve üçüncü dönem İzmir milletvekilliği yapan Mustafa Necati Bey meclis görüşmelerinde anlaşmayı oldukça sert eleştiren ve ret oyu kullananlar arasındaydı. Necati Bey, Lozan barışının tamamlanmadığını, mali ve ekonomik meseleleri lehimize çözmediğini iddia ediyordu. Kapitülasyonlar Osmanlının yabancılara bahsettiği bir lütuftu. Tek taraflı bir anlaşma olduğu için kaldırılması devletin inisiyatifindeydi ve yedi sekiz yıl önce zaten kaldırılmıştı. Bu bağlamda kapitülasyonlar konusunda çıkan tartışmaları anlamsız buluyor kuponlar meselesinin tam olarak çözülmediğini, iktisadi millinin temin edilmediğini, tamirat meselesinin ise “gözleri yaşartacak derecede” aleyhte olduğunu söylüyordu.

Konuşmasının devamında İtilaf devletlerinin emriyle çıkan Yunanistan’ın ödemesi gereken dört milyar altının nasıl olup terk edilebildiğini soruyordu. Osmanlı borçlarına gelince: Duyun-u Umumiye kaldırılmıştı ancak borçların yüzde altmış beşi gibi büyük bir kısmının Türkiye’ye yüklenmesi doğru ve adilane değildi. Mustafa Necati’ye göre Osmanlı topraklarının terk edilen kısmının borçları Türk halkına ödettiliyordu. Borçların taksimatı Balkan Savaşı öncesinde Meclis-i Mebusan’ın aldığı karar gereği, dahil olan tüm devletleri kapsayacak şekilde yapılmalıydı. Kalan nüfus ile bize kalan yerler arasında orantı gözetilmemişti. İmparatorlukta bütün diğer devletlerin kabul ettiği borç taksimi uygulanmamış, adeta Türkiye bunun altında ezilmişti. Ayrıca gümrük sisteminde beş yıl daha aynı uygulamanın sürdürülmesi gümrüklerin atıl kalmasına neden olacaktı. Bu uygulama nedeniyle Türkiye zarar edeceği gibi ithalat azalmayacak elde edilen kazanç Avrupa’ya akmaya devam edecekti. Mustafa Necati, Anadolu’da sersefil ve aç halde yaşayan ocakları sönmüş milyonlarca insan varken vicdanının bu feryatları duymazdan gelemeyeceğini dolayısıyla da oyunun ret olacağını söylüyordu.¹¹⁴

22 Ağustos tarihli görüşmelerde son sözü İzmir Milletvekili Tevfik Rüşti Aras aldı. Tevfik Bey Dışişleri Komisyonu adına eleştirilere cevap vermek üzere kürsüye çıkmıştı. Eleştirilerin saygıyla karşılanması gerektiğini belirttikten sonra tartışmalı olan Musul, Boğazlar, Güney ve Trakya sınırı konularını yanıtladı. Aras, Duyun-u Umumiye’yi tasfiye

¹¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 1, 9. Celse, 23.08.1339, s. 282-290.

¹¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, 1923, 2. Dönem, C. I, 8. Birleşim, s. 245-249.

eden bir nesil olarak gururlu olunması gerektiğini belirtmişti. Kuponlar meselesinde altın ve sterlin üzerinden ödemek artık söz konusu değildi. Borç yükünün çoğunu Türkler almış olmakla beraber Osmanlı borçlarını ayrılan ülkelerin coğrafi genişliği ve nüfusu üzerinden tespit edebilmenin de gerçek dışı iddialar olduğunu savunmuştu. Ayrıca konunun birkaç ay sonra yapılacak ikili görüşmelerde Türkiye lehine sonuçlanacağı kanısındaydı. Netice itibarıyla Türkiye'nin istediği tüm şartları kabul ettiremediğini kabul etmekle birlikte genel olarak Misak-ı Milli'nin gerçekleştirildiğini; Doğu barışının Türkiye'ye bağlı olduğunun unutulmaması gerektiğini ekleyerek son noktayı koymuştu.¹¹⁵

Sonuç

Lozan Barışı yeni Türk devletinin çağdaş ve uygar dünya tarafından tanınmasını ve onaylanmasını sağlayan uluslararası bir anlaşmadır. Lozan Barışı, I. Dünya Savaşı'nı bitiren antlaşmalar içerisinde günümüze kadar geçerliliğini sürdüren tek antlaşmadır. Barış görüşmeleri sekiz aylık bir zamana yayılmıştır. Barış konferansı Türk ve dünya kamuoyu tarafından dikkatle takip edilmiş; gazeteler kamuoylarını doğru bilgilendirmek ve etkilemek için büyük çaba sarfetmiştir. Lozan Konferansı'nın en zorlu aşamasını kuşkusuz ekonomik meseleler oluşturmuştur. Kapitülasyonlar, Osmanlı borçları ve savaş tazminatı gibi belli başlıklar altında tartışılan bu konular barışın önündeki en büyük engel olmuştur. Barış Konferansı'na İstanbul basınının önde gelenleri katılmış, İzmir herhangi bir temsilci göndermemiştir. Gelişmeleri Ankara'da bulunan muhabirleri, İstanbul basınından edindiği bilgiler, resmi tebliğler ve hükümetin yaptığı açıklamalar aracılığıyla takip etmiştir.

Lozan görüşmelerine dair İzmir basınında yer alan haberler içerisinde iktisadi meselelere dair konuların en çok tartışılan ve en çok yorum yapılan başlık olduğu görülmektedir. TBMM'nin iktisadi bağımsızlık olmazsa siyasi ve askeri bağımsızlığın hiçbir anlamı olmayacağı düşüncesi savunulmuş bu konuda Türkiye'nin üzerine düşeni yaptığı ifade edilerek müttefik cephe içerisinde yer alan Fransızların düşmanca tavırları sert sözlerle eleştirilmiştir. Genel olarak tutarlı bir çizgide

¹¹⁵ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 2. Dönem, C. I, 7. Birleşim, s. 221-222; 2. Dönem, C. I, 8. Birleşim, s. 260-261.

yayınlanan haberler ve makalelerle ekonomik bağımsızlığın önemi vurgulanmıştır. Barış görüşmelerinin uzaması İzmir kamuoyunu ümitsizliğe sürüklemişse de barışa olan inanç her fırsatta tekrarlanmıştır. Tansiyonun yükseldiği zamanlarda halka sağduyu çağrıları yapılmış, nihayetinde anlaşmaya varılması büyük bir heyecan yaratmıştır. Bu gururu yaşatan Mehmetçiğe karşı devletin sorumluluğu hatırlatılırken; işbirlikçi kesimler de gündeme getirilmiştir. Savaş döneminde ihanet seviyesine varan davranışlar sergileyen zümrelerin barışın sağlanmasıyla birlikte hiçbir şey olmamış gibi hemen her yerde ortaya çıkmasından şikâyet edilmiş, bunlara karşı dikkatli olunması istenmiştir. Ayrıca antlaşmadan sonra başlayacak medeniyet savaşı için ekonomik kalkınmanın önemi vurgulanmış; toplumun her kesimi kendi alanında katkı sunmaya çağırılmıştır.

Sonuç olarak uzun savaş yıllarını yaşayan İzmir basını Lozan Barış Antlaşması'nda yer alan en önemli başlıklardan biri olan iktisadi meseleler konusunun önemini farkında olarak yayınlar yapmış, kamuoyunu gelecek noktasında hazırlanmaya çalışarak üzerine düşeni yerine getirmiştir.

Kaynakça

Resmi Kaynaklar

TBMM Zabıt Ceridesi, 1923, 2. Dönem, C. I, 8. Birleşim, s. 245-249.

TBMM Zabıt Ceridesi, 2. Dönem, C. I, 7. Birleşim, s. 221-222; 2. Dönem, C. I, 8. Birleşim, s. 260-261.

TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 1, 9. Celse, 23.08.1339, s. 282-290.

Sürelî Yayınlar

"Sözle Değil", *Ahenk*, 10 Temmuz 1923.

"Ankara'da Sulh Meselesi", *Ahenk*, 10 Temmuz 1923.

"Türklerin Lozan'da Son Zaferi", *Ahenk*, 5 Temmuz 1923.

Halil, "Sulh Nerede Kaldı", *Şark*, 23 Kanunuevvel 1922.

Halil Zeki, "Gazi Paşa ile Mülakatım", *Şark*, 2 Şubat 1923.

"İsmet Paşa'nın Notası", *Türk Sesi*, 9 Temmuz 1923.

Mahmud Nedim, "Lozan", *Türk Sesi*, 28 Haziran 1923.

M. M., "Harbin Son Günlerinde", *Türk Sesi*, 1 Temmuz 1923.

Mehmed Esad, "Faizler Meselesi", *Türk Sesi*, 14 Haziran 1923

Mehmed Esad, "Tamirat Meselesi ve Faizler", *Türk Sesi*, 15 Haziran 1923.

- Mehmed Esad, "Sulh Münferid ve Yunanistan", *Türk Sesi*, 26 Haziran 1923.
- Mehmed Esad, "Sulh Etrafında", *Türk Sesi*, 29 Haziran 1923.
- Mehmed Esad, Faizler ve Boğazlar, *Türk Sesi*, 2 Temmuz 1923.
- Mehmed Esad, "Vaziyete Bir Nazar", *Türk Sesi*, 19 Temmuz 1923.
- Mehmed Esad, "Silah Başına", *Türk Sesi*, 29 Temmuz 1923.
- M. M., "Dokuz Sene Sonra", *Türk Sesi*, 10 Temmuz 1923.
- M.M., "Sulh Arifesinde", *Türk Sesi*, 11 Temmuz 1923.
- Mehmed Midhat, "Cehenneme Kadar", *Türk Sesi*, 30 Temmuz 1923.
- Mehmed Sırrı, "Sulha Kavuşuyor muyuz?", *Sada-yı Hak*, 13 Kanunuevvel 1922.
- Mehmed Sırrı, Dost Böyle Olur", *Sada-yı Hak*, 17 Kanunuevvel 1922.
- Mehmed Sırrı, "Avrupa Bilmelidir Ki", *Sada-yı Hak*, 19 Kanunuevvel 1922.
- Mehmed Şevki, "Sulh Yolunda Türk", *Ahenk*, 5 Teşrinisani 1922.
- Mehmed Şevki, "Sulh İşi", *Ahenk*, 9 Temmuz 1923.
- Mehmed Şevki, Esbab-ı Teehhür", *Ahenk*, 13 Temmuz 1923.
- Mehmed Şevki, "Mesuliyet Vardır", *Ahenk*, 15 Temmuz 1923.
- Mehmed Şevki, "Bilelim ki", *Ahenk*, 17 Temmuz 1923.
- Mehmed Şevki, "Vicdanın Şükranı", *Ahenk*, 24 Temmuz 1923.
- Nuri, "Lozan Sulhu İstikbâl Cihan Üzerine Tesirâtı", *Türk Sesi*, 2 Eylül 1923.
- "Paşamız Akhisar'da", *Şark*, 7 Şubat 1923.

Kitap ve Makaleler

- Arikan, Zeki, "Lozan Barış Konferansı ve İzmir Kamuoyu", *70. Yılında Lozan Barış Antlaşması Uluslararası Semineri 1993*, İnönü Vakfı Yayınları, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara 1994.
- Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2023.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C. 2, TTK Basımevi, Ankara 1997.
- Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006.
- Atay, Çınar, *Tarih İçinde İzmir*, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını, İzmir 1978.
- Cevizliler Erkan, Akbulut Seyhan, "Lozan Barış Konferansı'nda Kapitülasyonlar Meselesi ve İsmet Paşa", *Atatürk Üniversitesi, Atatürk Dergisi*, C. VIII, S.2, (2019), ss.161-193.
- Coşkun, Alev, *Diplomat İnönü Lozan (1922-1923)*, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul 2020.
- Çolak, Filiz, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e İzmir Şehrinde Üretim ve Dış Ticaret (1908-1923)*, İBB Kent Kitaplığı, İzmir 2013.
- Demirci, Sevtap, *Belgelerle Lozan*, Alfa Yayınları, İstanbul 2011.
- Durgun, Bülent, *Erken Cumhuriyet Dönemi İzmir Ekonomisi (1923-1938)*, İBB Kent Kitaplığı, İzmir.

Gökovalı, Şadan, Çelikkanat, Kaya, İlhan, Orhan, *Atatürk ve İzmir*, İzmir Gazeteciler Cemiyeti, İzmir 1981.

Gönlübol, Mehmet, Sar, Cem, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara 1974.

Howard, Harry N., *Türkiye'nin Taksimi Bir Diplomasi Tarihi (1913-1923)*, TTK Yayınları, Çev: Salih Sabit Togay, Ankara 2018.

İnan, Afet, *İzmir İktisat Kongresi*, TTK Basımevi, Ankara, 1989.

İnönü, İsmet, *Hatıralar*, C. 2, Bilgi Yayınevi, Ankara 1987.

Karacan, Ali Naci, *Lozan*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010.

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2007.

Meray, Seha L., *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar -Belgeler*, Takım: I, C. I, Kitap: I, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2001.

Özkan Asaf, Kalemli Hüseyin, "Lozan Konferansı Sürecinde İzmir Limanı ve İzmit Körfezi Hadisesi", *Atatürk Dergisi*, C. 3, S. 2, (2014), ss. 1-27.

Sonyel, Salâhi, *Gizli Belgelerle Lozan Konferansı'nın Perde Arkası*, TTK Basımevi, Ankara 2006.

Sonyel, Salâhi, *Lozan'da Türk Diplomasisi*, Belleten Cilt: XXXVIII, Sayı: 149, (Ocak 1974'ten ayrı basım), TTK Yayınları, Ankara 1974.

Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara 1998.

Yetkin Sabri ve Serçe Erkan, *Kuruluştan Günümüze İzmir Ticaret Borsası Tarihi*, İletişimevi, İzmir 1998.

Extended Abstract

The Lausanne Peace Treaty is the only treaty that ended World War I and is valid to this day. At the conference organized in Lausanne, Switzerland for the Peace Treaty, the winners of World War I were on one side the Government of the Grand National Assembly of Turkey on the other. At the peace conference which was held in two separate periods, century old issues were put on the table and the biggest debates were on financial and economic issues. The allied Powers attempted to maintain their old colonial ties at the expense of endangering the peace regarding capitulations and Ottoman debts. In this process, the Turkish delegation defended the view that independence could only be possible through economic independence; it acted in a clear line on the abolition of all kinds of privileges and the sharing of debts.

The Lausanne Peace negotiations were closely followed by the world public opinion. The press of the period reported the developments throughout the conference; It has undertaken an important role in creating and directing public opinion. Leading figures of the Istanbul press attended the conference talks, but Izmir didn't send any representatives. It followed the developments through its correspondents in Ankara, information obtained from the Istanbul press, official communiques and government statements.

Izmir, which experienced a great fire after the independence, collapsed both spatially and economically. The compensation to be received from Greece was one of the issues that was closely followed. Almost all economic activities in the city were carried out by foreigners; all resources were looted by foreign companies. In this environment, the abolition of capitulations and discussions on the new economic order were among the main agenda items. Additionally, the issue of debts was another issue that was followed carefully. During the peace conference the Izmir press closely followed the struggle for economic independence; Izmir informed and guided the public. Izmir press had a very difficult time after the occupation and liberation. Some of them had to be closed during the occupation period and copies of the other part belonging to the research period were either lost or burned. In this study, newspapers that were published in Izmir during the time of the Lausanne Peace Conference and have survived to the present day were scanned. The newspapers of the period are *Ahenk*, *Sada-yı Hak*, *Türk Sesi* and *Şark*. In the study, discussions on the financial and economic issues brought to the agenda through the newspapers in question were included and how the struggle for economic independence was reflected in the public opinion of Izmir was evaluated through news and articles.

In parallel with the Lausanne Conference being convened and financial and economic issues being on the agenda, articles on the subject have started to appear in the Izmir press. Economic issues appear as the most discussed and most commented topics among other topics. The idea of the Turkish Grand National Assembly that political and military independence will have no meaning if there is no economic independence has been defended but the attitude of the allied front has been harshly criticized which Turkey has done its part in this regard. There are very few newspapers available from the first period of the conference. In the first period, the focus was mostly on the war compensation that Greece had to pay. The protectionist behavior of the allied Powers that dominated the conference towards Greece was questioned. France has been targeted in the issue of debts and capitulations. It was harshly criticized for causing a deadlock in the conference and preventing peace for its own interests.

The negotiations which lasted until the end of 1922, were disappointing. In the Izmir public opinion the bills proposed by the allied Powers on the issue of capitulations and debts were seen as the continuation of the old order under a new name; İsmet Pasha's rejection of these bills was approved as a heroic act. After the conference reached a deadlock, Mustafa Kemal Pasha went on a trip to Western Anatolia. During his stay in Izmir he met with the public and journalists and statements emphasizing full economic independence were shared with the Turkish and world public opinion.

In the second period of the peace conference, the settlement of the war compensation issue with Greece in exchange for Karaağaç was interpreted as Turkey's sacrifice on the path to peace. The biggest obstacle to peace in the second period was again the capitulations and Ottoman debts. Heavy criticism of France, which insists on its current policy on this issue has continued and it has been accused of endangering world peace. The developments experienced at the Lausanne Peace Conference brought about the questioning of the current economic system in the public opinion of Izmir. It has been argued that the massacres experienced in the world are caused by the ambitions of capitalists that large masses have been sacrificed for a small minority; the events in Lausanne are the most important indicator of this. The importance of economic independence was reiterated in publications that were generally consistent. Hesitation in the press continued until the Peace Treaty was signed; the sincerity of western states was questioned.

With the signing of the Peace Treaty, there was an overwhelming excitement in Izmir as in the whole country. The Izmir press thinks that the Turkish people have achieved the peace they deserve. In the articles published after the signing of the treaty efforts were made to raise awareness about the

issue where it was declared that a new war had begun. The war that Anatolia will embark on is a war of civilization. For this reason while the importance of economic development is conveyed; everyone is invited to contribute in their own field. Mustafa Kemal Pasha's statement to the Turkish and world public in Izmir was evaluated in various dimensions and the importance of walking on the path he will show was emphasized. As a matter of fact, according to the press if one wanted to be economically, intellectually and morally strong in the future, it was necessary to take action as soon as possible.

In these days when the peace day is celebrated one of the important agenda items of the public has been the collaborator group. The behavior of this group called deserters and collaborators amounting to treason during the occupation period was brought to the agenda. Now as if nothing had happened complaints were made about this segment which was ever where and it was requested to be careful so that they did not take over the order again.

As a result the public in Izmir which left the long years of war behind followed the peace talks with curiosity and concern. The press found the demands of the Turkish government justified and appropriate and made analyzes that many sacrifices were made for peace. With the signing of the Lausanne Peace Treaty the articles were written with excitement and enthusiasm. On the one hand while the peace day was celebrated on the other hand economic issues affecting the agreement process continued to retain their importance and publications were made on the path to be followed. In order for the future to be bright, the necessity of working in every field has been emphasized. In short during the Lausanne Peace Conference process which is the struggle of the new Turkish state to establish itself in the international arena, the Izmir press fulfilled its responsibility in informing and directing the public correctly. It supported the struggle for economic independence with its publications and raised awareness about the future by enlightening the public.